

Din Sosyolojisinde Son Gelişmeler ve Gündemdeki Tartışmalar*

DARREN E. SHERKAT**/CHRISTOPHER G. ELLISON***

ÇEVİREN: İHSAN ÇAPCIOĞLU

AR. GÖR., ANKARA Ü. İLAHİYAT FAKÜLTESİ

e-mail: icapci@divinity.ankara.edu.tr

özet

Din sosyolojisi kurumsal ve entellektüel anlamda büyük bir genişleme sürecinden geçmektedir. Son zamanlarda üst düzey sosyoloji dergilerinde din sosyolojisi alanında yayımlanan teorik ve ampirik makaleler, hem ilgi hem de tartışma konusu olmaktadır. Biz, öncelikle dini inanç ve bağlılıklar üzerine yapılan araştırmalardan örnekler vereceğiz. Ardından, dinin politika, aile, sağlık ve mutluluk, özgür alan ve sosyal sermaye üzerindeki etkisini inceleyeceğiz. Son olarak da, din sosyolojisi literatüründe rasyonel tercih teorilerine ve bu perspektiflerin uygulanması çerçevesinde yapılan tartışmalara değineceğiz.

anahtar kelimeler

Rasyonel Tercih, Siyaset, Aile Sağlığı, Sosyal Kontrol

Giriş

Din sosyolojisi kurumsal ve entellektüel anlamda büyük bir genişleme sürecinden geçmektedir. Din araştırmalarına tahsis edilen sosyal bilim organizasyonları, toplantılara katılım ve üyelik açısından daha önce görülmemiş bir gelişmeye sahne olmaktadır. Daha yakın zamanda, Amerika Sosyoloji Derneği'ne bir din sosyolojisi bölümü eklenmiştir. Üst düzey sosyoloji dergilerinde din sosyolojisi alanında yayımlanan güncel teorik ve ampirik makaleler, hem ilgi hem de tartışma konusu olmaktadır. Aslında, 1960'lardan bu tarafa ilk kez özellikle diğer temel alanlarda uzmanlaşan bilim adamları, din sosyolojisi alanında araştırmalar yapmakta ya da teoriler geliştirmektedirler. Bu gelişme, sosyal hayatta dinin öneminin azalacağı, dini organizasyonların gücünü kay-

* "Recent Developments and Current Controversies in the Sociology of Religion", *Annual Review of Sociology* 1999, 25: 363-394.

** Doç.Dr., Southern Illinois Üniversitesi, e-mail:sherkade@actrvax.varderbilt.edu

*** Prof.Dr., Texas Üniversitesi, e-mail: cellison@mail.la.utexas.edu

bededeği ve bireylerin dini bağlılıklarının zayıflayacağını ön gören sekülerleşme teorilerinin beklentilerini kabul eden pek çok sosyolog açısından büyük bir sürpriz olmuştur. Ancak, 1970'lere kadar tüm dünyada meydana gelen olaylar, 20. yüzyılın sonunda dinin inkar edilemez bir güce sahip olduğunu göstermiştir. Birleşik Devletler'de ve başka yerlerde fundamentalist dinin yükselişi (Marty & Appleby 1991) ile kültler ve yeni dini hareketler üzerine yapılan kamusal tartışmalar, muhtemelen, sosyal bilimcileri dinin önemini yeniden değerlendirmeye sevk eden en önemli gelişmelerdi. Ayrıca, din sosyolojisi ile -özellikle aile, sağlık sosyolojisi ve sosyal hareketler gibi- sosyolojinin diğer alanları arasındaki teorik ve ampirik bağlantılar, din sosyolojisine ilginin yeniden canlanmasında önemli bir rol oynadı.

Bugün pek çok ihtilaf, sekülerleşme teorilerini savunanlar ile farklı bakış açılarıyla dini davranış ve yönelimleri açıklamaya çalışan bilim adamları arasındaki tartışmalarda ortaya çıkmaktadır. Sekülerleşme teorisi sosyal bilimler alanında uzun bir tarihsel arka plana sahiptir ve din sosyolojisinin gelişimine önemli katkılar sağlamıştır (Hadden 1987). Ayrıca, sekülerleşme, kökenleri Batı aydınlanmasına kadar uzanan ve pek çok Batılı seçkinin geleneksel bilgeliğini yansıtan ideolojik bir motivasyondur. (Hadden 1987, Lechner 1991, Stark & Bainbridge 1985). Sekülerleşme teorisyenleri, sekülerleşmeye yol açan temel süreç olarak, genellikle, toplumsal düzeyde meydana gelen farklılaşmayı kabul etmekte (Dobbelaere 1985, Lechner 1991, Tschannen 1991, Chaves 1994) ancak onun içeriği ve alanı konusunda birbirinden farklı görüşleri sürmektedir. Tschannen (1991), sekülerleşme teorisyenlerinden yedisini (aralarında farklılaşma, çoğulculuk, rasyonelleşme, bilimcilik ve inançsızlığın da bulunduğu) toplam on iki ayrı boyut hakkındaki görüşlerinden hareketle sınıflandırmaktadır. Dobbelaere (1985), dört farklı analiz düzeyinde iki ayrı sekülerleşme paradigması olduğunu iddia etmektedir. Teorinin son zamanlardaki savunucuları ise, dini "otorite" üzerine odaklanarak teorilerini yeniden formüle etmektedirler (Chaves 1994). Sekülerleşme perspektifleri ve yorumlarının çeşitliliği, somut işlemsel hipotezlerin yetersizliği ile birleşince, bazı eleştirilenlerin bu perspektiflerin hiçbir zaman bir teori oluşturamadıklarını iddia etmelerine yol açmıştır (Hadden 1987). Bir teori olarak statüsü her ne olursa olsun, birçok bilim adamı dini fenomenleri sekülerleşme perspektifinden hareketle açıklamaya çalışmakta ve konu ile ilgili tartışmalar devam etmektedir.

Sekülerleşme teorilerine yönelik eleştiriler, 1970'lerde evrimci fonksiyonalist teorilerin gündemden düşmesiyle birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır. Sosyologlar, birleşik bir kolektif bilinç şeklindeki romantik görüşlere ve Batı

Avrupa'nın kültürel ve ekonomik yönelimlerini dünyanın geri kalan kısmına zorla kabul ettirme çabalarına karşı çıktılar. Tarih sosyologları ve antropologlar, modern öncesi dünyanın çeşitli dini inançlar, pratikler ve hatta inançsızlıkla dolu olduğunu gördüler (Douglas 1982). Diğer teorisyenler, farklılaşma ve hayal kırıklığının, çoğunlukla, farklılaşmadan vazgeçiş ve yeni bir hayal kırıklığı ile sonuçlandığını (Tiryakian 1992) ve dini kurumların işlevsel farklılaşmasının, siyaset, ekonomi, kültür ve toplumsal yaşamın diğer alanları üzerindeki dini etkilere mani olmadığını iddia ettiler (Beyer 1994). Dini fenomenlerin karmaşıklığının -ve dini davranış açısından bireysel tecrübelerin derin öneminin- sekülerleşme teorilerinin objektifinden anlaşılması oldukça zordu. Birçok bilim adamı bu çerçeveden kurtulmak için gayretle çalışırken, Peter Berger gibi ünlü sekülerleşme teorisyenleri bile görüşlerinden vazgeçtiler (*Christian Century*, oct. 29, 1997). Ancak, Rodney Stark ve William Sims Bainbridge'nin etkili teorik kompozisyonlarını en son noktaya ulaştırdıkları (1985, 1987) ve sosyal hareketler üzerine çalışan bilim adamlarının ilgilerini dini hareketler üzerine çevirmeye başladığı (Hall 1988a, Snow 1993, Rochford 1985, Zald 1982) 1970'lerin sonlarına kadar alternatif perspektifler yoktu. Yeni teorik perspektifler ve metodolojik titizlik konusundaki çok hızlı gelişmeler, bazı bilim adamlarının rasyonel tercih teorileri ve ampirik analizlerin içine yerleştirilen "yeni bir paradigmanın" egemenliğini ilan etmelerine yol açtı (Warner 1993).

Bu makalede, öncelikle dini inançlar ve bağlılıklar üzerine yapılan araştırmalar ve Birleşik Devletler'deki yönelimlerden örnekler vereceğiz. Ardından, dinin (a) siyaset, (b) aile, (c) sağlık ve mutluluk, (d) özgür alan ve sosyal sermaye konuları üzerindeki tesirlerini inceleyeceğiz. Makalenin geri kalan bölümünde ise, dinden kaynaklanan rasyonel tercih teorilerine ve bu teorilerin uygulanması çerçevesinde yapılan temel teorik tartışmalara değineceğiz.

Çağdaş Amerika'da Dini İnançlar ve Bağlılıklar

Dini inanç, katılım ve kabullerin bilimsel açıdan incelenmesi üç konu üzerinde yoğunlaşmaktadır: (a) İnanç ve bağlılıkların dağılımı, (b) inanç ve bağlılıklardaki yönelimler ve (c) dindarlık tahminleri. Birleşik Devletler'de dini inançlar kayda değer bir görünürlüğe sahiptir. Genel Sosyal Araştırma (GSS) verilerine göre; (a) Amerikalıların sadece % 2.2'si Tanrı'ya inanmadığını ifade ederken, yaklaşık % 63'ü inancından hiçbir şüphe duymamaktadır. (b) Yaklaşık her üç Amerikalıdan biri Kitab-ı Mukaddes'in Tanrı kelamı ve % 80'den fazlası vahiy mahsülü olduğunu düşünmektedir. Ayrıca, katılımcılardan % 77'si cennetin, % 63'ü cehennem ve % 58'i ise şeytanın varlığına inanmak-

tadır. Soru sorma üslupları ve örnekleme tekniklerindeki farklılıklardan dolayı bu tür inançlardaki eğilimleri belgelemek zordur. Ancak, önceki araştırmalar karşılaştırılabilir örnekleme teknikleri kullanmadığı halde, Gallup verileri değerlendirildiğinde bazı dini ortodoksi ölçümlerinde (Glenn 1987, Greeley 1989 Smith 1992) çok hafif bir düşüş varmış gibi görünmektedir. Diğer taraftan, Tanrı ve ölümden sonraki hayatla ilgili inançlar konusunda dikkat çekici bir istikrar gözlenmektedir (Greeley 1989, Harley & Firebaugh 1993).

Diğer uluslar ve gönüllü çalışma grupları ile karşılaştırıldığında Amerika'daki dini katılım düzeyi ve dini organizasyonlara üyelik oranlarının yüksek olduğu görülmektedir (Verweij ve diğerleri 1997). GSS bulgularına göre, Amerikalıların % 61'i bir dini organizasyona üyedir. % 29'u haftada; % 45'i ise, ayda en az bir defa kiliseye gitmektedir. Ancak, Kilise katılım oranlarına ilişkin kesin rakamların kişilerin kendi ifadelerine göre belirlenmesi, ciddi tartışmalara neden olmaktadır. Bazı araştırmacılar, Amerikalıların kiliseye katılım oranları konusunda abartılı rakamlar verdiklerini ve gerçek katılım oranlarının araştırmaya katılanların beyan ettiklerinin yaklaşık yarısı kadar olduğunu iddia etmektedir. Buna göre, haftada bir din hizmetlerine katılan Amerikalıların oranı % 22'dir (Hadaway ve diğerleri 1993). Ne var ki, dini katılım oranları hakkında yapılan bu tür muhafazakar tahminlerdeki rakamlar bile, diğer gönüllü organizasyonların haftalık faaliyetlerine katılım oranlarından daha yüksektir. Kiliseye katılan nüfusun belirlenmesinde karşılaşılan problemler, katılım raporları ve cevaplanma yüzdeleri düşük araştırmaların ortaya çıkardığı anormallikler birlikte değerlendirildiğinde, bu araştırmalardaki abartılı rakamların çok düşük olduğu görülmektedir (Hout & Greeley 1998, Woodberry 1998). Ayrıca, dini katılım üzerine yapılan araştırmalarda, genellikle, bu konuda ciddi bir gerilemeye rastlanmamakta ya da 1960'lardaki Katoliklerle karşılaştırıldığında çok hafif bir gerileme olduğu anlaşılmaktadır (Hout & Greeley 1987, Glenn 1987, Greeley 1989, ancak bkz. Presser & Stinson 1998). Amerikalılar dini organizasyonlara da önemli miktarda para ve zaman ayırmaktadır. GSS verilerine göre, Amerikalıların bu tür organizasyonlara bağışladığı yıllık ortalama miktar, hane başına 440 dolardır (Hoge & Yang 1994). 1996 yılında en büyük 15 dini organizasyona yapılan bağışların toplamı (kendi açıkladıkları rakamlara göre) 18 milyar doları geçmektedir. Üstelik, en büyük on organizasyondan altısı bağış miktarlarını açıklamamıştır (Bedell 1997). Başka dini faaliyetlere ve ürünlere (örneğin, edebiyat, müzik, giyim kuşam gibi) yapılan harcamalarla birleştiğinde bu tür bağışlar, Amerikan toplumunda dini dev bir endüstri ve ekonomi sektörünün kar amacı gütmeyen büyük bir bileşeni haline dönüştürmektedir. (Wuthnow 1991b).

Dindarlığın en ilginç yönlerinden birisi, dini bağlılıkların, rakip grupları birbirinden uzaklaştırmasıdır. Mezhep farklılıkları ve dini çeşitliliğe dünyanın her tarafında rastlanmaktadır. Ancak, Birleşik Devletler’de dini çoğulculuk, genellikle, dinin ayırt edici niteliği olarak değerlendirilmektedir (Tiryakian 1993). Amerika’da çeşitli kültürler ve dini hareketlerle birlikte 2100’den fazla dini grup vardır (Melton 1996). Bu gruplardan 133’ü 137 milyon taraftar ve 55 milyonu aşkın kayıtlı üyeye sahiptir (Bradley ve diğerleri 1992). GSS rakamlarına göre (1989-1996); Amerikalıların % 25’i kendini Katolik olarak tanıtmakta, yaklaşık % 26’sı kendini Baptist olarak ya da (Assembly of God, Churches of Christ, Church of God in Christ, Nazarene, Pentecostal gibi) muhafazakar Protestan gruplar, % 29’u (Episcopal, Presbiteryen, Metodist ve Luteryen gibi) Liberal ve İlmli Protestanlar içinde kabul etmekte ve % 9’dan fazlası hiçbir dine mensup olmadığını, % 2.5’i Yahudi ve % 2’si Hristiyanlık dışındaki diğer inançlara bağlı olduğunu iddia etmektedir. Dini kimlik, ırki ve etnik kimliklere göre farklılık göstermektedir. Afrika kökenli Amerikalılar arasında Baptist inanca sahip olanların oranı % 54 olduğu halde, Church of God in Christ gibi muhafazakar gruplar içinde yer alanların ve Metodistlerin oranı % 11’dir. Afrika kökenlilerin sadece % 7’si Katolik ve % 2’den daha azı çeşitli İslami gruplar gibi Hristiyanlık dışındaki dinlere mensuptur (Ellison & Sherkat 1990). Etnik çeşitlilik dini çoğulculuğu da etkilemektedir. Son zamanlarda, etnik göçmen dinlerle ilgili araştırmalar yapılmaktadır (Warner & Wittner 1998). Dini kabullerin özellikle ülkenin belli bölgelerinde toplanması dikkat çekicidir. Luteryenler yukarı orta batıda toplanırken, Katolikler kuzeydoğu ve güneybatıda yoğunlaşmaktadır. Baptistler güneye hakim durumdadır. Mormonların en yoğun yaşadıkları yer ise, batı Intermountain bölgesidir (Bradley ve diğerleri 1992). Yaklaşık her üç Amerikalıdan biri din değiştirmektedir. Ayrıca, din değiştirenlerin üçte biri en az bir kez başka bir dine geçenlerden oluşmaktadır (Roof 1989). Araştırma bulguları ve mezhep istatistiklerine göre; ılımlı ve liberal Protestan kiliseler gittikçe taraftar kaybettiği halde, muhafazakar Protestan mezhepler, Yehova Şahitleri, Mormonlar ve hiçbir dine bağlı olmayanlarda, din değiştirenler ya da diğer katılımlarla birlikte marjinal bir “büyüme” görülmektedir (Bedell 1997, Ellison & Sherkat 1990, Hadaway & Marler 1994, ancak bkz. Smith 1992). Ancak, yaygın kanaatin aksine, din değiştirenlerin oranında artış yoktur (Sullins 1993).

Araştırmalar dini inanç ve davranışlarını; (a) aile ve mezhep sosyalleştirilmesi, (b) cinsiyet, (c) sosyal statü, (d) yaşamın rutin akışı ve yaşlanmanın bir fonksiyonu olduğunu göstermektedir. Aileler çocuklarının dini inanç ve bağlılıklarını bir taraftan doğrudan sosyalleştirme yoluyla (Hoge ve diğerleri

1994, Kelley & De Graaf 1997, Myers 1996, Sherkat 1998), diğer taraftan sosyal ilişkilerini yönlendirerek etkilemektedir (Cornwall 1989). Eğer anne-baba aynı dine inanıyorsa, çocuklarına kendi dindarlıklarını ve dini kabullerini çoğunlukla aktarabilmektedir (Myers 1996, Sandomirsky & Wilson 1990, Sherkat 1991). Ayrıca, muhafazakar Protestan ve Katolik çiftler, genellikle, ayrı yaşamaya başladıklarında çocuklarının bağlılığını kazanabilmektedir (Nelson 1990). Muhafazakar Protestan mezhepler, üyelerini, geleneksel dini inançlarını aktararak ve dini faaliyetlere daha yoğun katılmalarını sağlamaya çalışarak sosyalleştirmektedir. Sonuç olarak, muhafazakar dini mezheplerin üyeleri daha az dinsizlik eğilimi sergilemekte ve dini organizasyonlara daha fazla zaman ve para ayırmaktadır (Hoge & Yang 1994, Iannaccone ve diğerleri, Sherkat 1998, Sherkat & Wilson 1995).

Kadınlar erkeklere göre, dini organizasyonlara daha sık katılmakta, dinsizliğe daha az eğilimli olmakta ve erkeklerden çok daha fazla inancına sadık kalmaktadır (De Vaus & McAllister 1987, Miller & Hoffman 1995, Sherkat & Wilson 1994). Kadın karşıtı söylemleri ve yasakları benimsiyor görünmelerine rağmen (Peek ve diğerleri 1991), dini organizasyonlar, kadının katılımını teşvik eden ve hatta üst düzey liderlik fırsatları sunan sosyal çevre ve destek sağlamaktadır (Bartkowski 1997, McNamara 1984, Stark & Bainbridge 1985). Ayrıca, genç kadınlar dini inançlar ve bağlılıklar yoluyla daha güçlü ve daha başarılı bir şekilde sosyalleştirilebilirler. Üstelik, aile içindeki yapısal konumları, bu bağlılıkların pekiştirilmesine ve sürdürülmesine katkıda bulunabilir (De Vaus & McAllister 1987). Teorisyenler, kadınlar arasında nefret riskinin daha yüksek oluşunun onları daha dindar olmaya sevk edebileceğini de ifade etmektedir (Miller & Hoffman 1995).

Sosyal statü, dini inanç ve bağlılıklar üzerinde değişen etkilere sahiptir. Eğitim, dini organizasyonlara katılımı olumlu yönde desteklediği halde, eğitim seviyesi yükseldikçe geleneksel dini inançların ölçümü güçleşmektedir (Iannaccone 1997, Johnson 1997, Sherkat 1998). Gelirlerine kıyasla yaptıkları katkılar düşük olsa da, gelir seviyesi yüksek olanlar dini organizasyonlara daha fazla bağış yapmaktadır (Hoge & Yang 1994). Ancak, yüksek gelirli bireyler, genellikle, bu tür organizasyonlara doğrudan katılmak yerine maddi destek sağlamayı tercih etmektedir (Iannaccone 1997). Ayrıca, eğitim düzeyi yükseldikçe dini organizasyonlardan ayrılma, din değiştirme ve dinden dönme oranlarında artış gözlenmektedir (Sherkat 1991, Sherkat & Wilson 1995).

Dini bağlılıklar ile aile kurma, çocuk yetiştirme ve hayatın doğal akışı içinde yaşanan bir takım olaylar arasındaki yakın ilişki, dini davranışları etki-

lemektedir. Genellikle, boşanma ve ayrı yaşama dini faaliyetleri azalttığı halde, evlilik ve çocuk yetiştirme dine yönelimi artırmaktadır (Stolzenberg ve diğerleri 1995, Thornton ve diğerleri 1992, Myers 1996, Sherkat 1998). Düzenli bir aile hayatının dini davranışlar üzerinde olumlu tesirlere yol açtığı görülmüştür. Bireyler “yasaların uygun gördüğü” yaşlarda evlenip çocuk sahibi olurlarsa, dini organizasyonların ebeveynlere sağladığı sosyal destekten daha fazla faydalanabilmektedir. Araştırmalar, yirmili yaşların sonunda ya da otuzların başında çocuk sahibi olan ailelerin daha erken yaşlarda çocuk sahibi olmayanlara göre dini katılımlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Stolzenberg ve Diğerleri 1995). Aynı dine inananlar arasında yapılan evliliklerle karşılaştırıldığında, farklı dinlere mensup bireyler arasındaki evlilikler, din değiştirme oranlarının yükselmesine katkıda bulunmaktadır (Lazervitz 1995, Sherkat 1991, Sandomirsky & Wilson 1990). Yaşlanma, belki de artan entegrasyon ve sosyal yardım isteği ya da hayatın anlamının üst düzeyde sorgulanmasına duyulan ihtiyaçtan dolayı dini katılımı artırmaktadır (Stark & Bainbridge 1987). Yaşam döngüsü içinde ortaya çıkan diğer faktörlerle birlikte, arkadaşların ve dönemin tesirlerini gösteren ikna edici değerlendirmelere rağmen (Chaves 1989), araştırmacılar, söz konusu faktörlerin yaşlıların dini katılım oranlarının artmasına etki edip etmediği konusunda birbirinden farklı görüşlere sahiptir (Frebaugh & Harley 1997, Hout & Greeley 1990).

Son olarak, bilim adamları din ve coğrafi hareketlilik arasındaki ilişkinin dindarlığa etkisi üzerine araştırmalar yapmaktadır. Dini cemaatlerin belli bölgelerde yoğunlaşması, genellikle, doğusu daha “dindar” ve batısı kısmen dinsiz olarak nitelendirilen Birleşik Devletler’de birkaç karakteristik örnek ortaya çıkarmıştır (Shibley 1996, Smith ve diğerleri 1998, Stark & Bainbridge 1985). Yakın zamanda yapılan araştırmalar, daha dindar alanlara yapılan göçlerin dini katılımı ve inancın önemini artırdığını, buna karşılık, daha az dindar bölgelere göçün dini bağlılığı zayıflatıldığını göstermiştir (Smith ve diğerleri 1998). Kırsal güneyden gelen Afrika kökenli Amerikalılar arasında dini katılım oranları daha yüksektir. Ayrıca, bu gruplarda din değiştirme eğilimine de rastlanmamıştır (Ellison & Sherkat 1995, Sherkat & Ellison 1991). Coğrafi hareketlilik, genellikle, toplumsal bağları kesintiye uğratmakta ve yeni dini hareketlere katılanlar da dahil, dini kabullerde değişikliklere neden olmaktadır (Sherkat 1991, Stark & Bainbridge 1985).

Dinin Sosyal Hayata Etkisi

Din sosyolojisine ilginin yeniden canlanması, dini inançlar, bağlılıklar ve kurumların sosyal hayatın diğer alanları üzerindeki etkilerinin incelenmesine

gösterilen ilgideki artışla birlikte gerçekleşmiştir. Din, sadece ısrarla varlığını sürdürmekle kalmamış, aynı zamanda; (a) siyasi inançlar ve bağlılıklar, (b) aile ilişkileri, (c) sağlık ve mutluluk, (d) özgür alan ve sosyal sermaye konuları üzerindeki etkisini de devam ettirmiştir.

Din, Sosyal Hareketler ve Siyaset

Din ve siyaset ilişkisi üzerine yapılan araştırmalar, 1970'lerde siyasallaştırılmış Hristiyanlığın (özellikle muhafazakar yorumunun) ve Ortadoğu'daki devrimci İslami hareketlerin "yükselişi" ile birlikte yeniden hız kazanmıştır (Jelen 1998, Marty & Appleby 1991). Birçok bilim adamı uzun süre dünya siyasetinde dinin önemini gerçekte olduğundan daha düşük göstermeye çalışmıştır. Ne var ki, İrlanda, Hindistan, Sri Lanka, Filistin, Bosna ve diğer pek çok bölgede uzun yıllar devam eden siyasi çatışmalar, çoğunlukla, din kaynaklıdır (Hadden 1987, Smith 1996a). Dini inançlar, bağlılıklar ve kaynaklar etnik kimliklerin inşası ve bekasında önemli birer araçtır. Ayrıca, onlar, Birleşik Devletler'deki sivil haklar mücadelesinden Latin Amerika'daki adil gelir dağılımına ve Ortadoğu'daki İslami ve Siyonist hareketlere kadar diğer pek çok bölgede yaşanan etnik çatışmaların önlenmesi için ideolojik ve aktüel çözümler sunmaktadır (Beyer 1994, Billings & Scott 1994, Casanova 1994, Moaddel 1996, Smith 1996a). 1970 ve 1980'lerin büyük bölümünde, sosyal hareketleri inceleyen bilim adamları, sosyal hareket eylemciliği üzerindeki kültürel tesirleri göz ardı etmiştir. Ancak, kaynak hareketi teorisyenleri, Afrika kökenli Amerikalıların sivil haklar mücadelesinde -kurumsal ve sembolik çözümler, liderlik, yoğun sosyal ağlar içine yerleştirilen hareketin alt yapısını oluşturan bileşenler ve yerli sermaye kaynağı sağlayan- dinin, inkar edilemez önemine işaret ettiler. Ayrıca, bu olay dikkatlerin sosyal hareketler ve din arasındaki ilişki üzerinde yoğunlaşmasına katkıda bulundu (Morris 1984, Oberschall 1993, Zald 1982). Sosyal hareket teorisindeki son gelişmeler, sosyal hareketler açısından kültürel kurumların önemini vurgulamaktadır (Johnston & Klendermans 1995, Morris & Mueller 1992). Sosyal hareketlerin analizindeki bu kültürel dönüşüm, dini ideolojiler ve kurumların; (a) hareket meselelerinin çerçevesinin çizilmesi için nasıl bir esas sağlayabileceği, (b) hareket görüşlerinin yansıtılmasını nasıl güçlendirebileceği, (c) hareketliliğin artması ve baskının kaldırılması için sosyal meşruiyetin nasıl oluşturulabileceği ve (d) söylemlerin, kollektif kimlikler ve grup dayanışması için eylem ve kuruma bir temel sağlamasına yardımcı olan sosyal hareketlere nasıl uyarlanabileceğinin yeniden araştırılmasına neden oldu (Hunt ve diğerleri 1994, Oberschall & Kim 1996, Smith 1996a). Kimlik, yapısalcı Hristiyan ideolojiler ve kurumsal kaynakların,

sağ kanat rakip grupların temel bileşenleri olduğu (Aho 1990, Barkun 1994), liberal Protestan ve Katolik gruplardan aktivistlerin kürtajı meşrulaştırma hareketlerine katkıda bulunduğu (Staggenborg 1991), muhafazakar Hristiyanlığın Operation Rescue (kurtarma operasyonu) gibi kürtaj karşıtı gruplara önemli sembolik ve aktüel kaynak sağladığı (Blanchard 1994, Williams & Blackburn 1996) ve dahası dindar Katolikler ve liberal Protestanların Orta Amerika'da Birleşik Devletlerin politikasına muhalefet eden hareketlerin merkezinde yer aldığı (Smith 1996b), din ve sosyal hareketler arasındaki bağlantıyı inceleyen araştırmalardan elde edilen çağdaş bulgular arasındadır.

Birleşik Devletler'de dini inanç ve bağlılıklar, pornografi (Sherkat & Ellison 1997), kürtaj (Cook ve diğerleri 1992) ve eşcinsellik (Leege & Kellstedt 1993) gibi ahlaki sorunlara ilişkin siyasallaştırılmış inançlar üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. İnançlarını kutsal metinlerin otoritesine dayandıran muhafazakarlar ve ahlaki değerleri modern sosyal bağlamlar içine yerleştiren "ilerici" cemaat üyeleri arasındaki bariz farklılık, bazılarının, siyasallaştırılmış ahlaki meselelerin örgütlü kamplar arasındaki "kültür savaşında" giderek daha fazla kutuplaştırıldığını iddia etmelerine yol açmıştır (Hunter 1991). Ancak, yakın zamanda yapılan araştırmalar, gerek dini grupların kendi içinde ve gerekse gruplar arasında çeşitli siyasi ve ahlaki değerler konusunda bir kutuplaşma eğilimi bulunmadığını göstermiştir (Hoffman & Miller 1998, Davis & Robinson 1996, DiMaggio ve diğerleri 1996). Ayrıca, çeşitli araştırmalar, ilerici kimlikler karşısında ortodoksiliğin görünürlüğü konusunda ciddi kuşkular ortaya atmaktadır (William 1997). Bir araştırma, muhafazakar Protestanların başkanlık seçimlerinde gittikçe önemini kaybettiğini ve liberal Protestanlardan demokratlara doğru kayan bir hareketin partizanlıktaki ana yönelimi oluşturduğunu ortaya koymaktadır (Manza & Brooks 1997). Ancak, Layman (1997), muhafazakar Protestan cemaati üyelerinin 1980'lerden bu tarafa giderek daha fazla cumhuriyetçi olduğunu ve dini bağlılığın cumhuriyetçi oyları gittikçe daha fazla belirlediğini tespit etmiştir. Savaş söylentileri abartılırken, çağdaş araştırmalar Birleşik Devletler'de dinin, siyasi inanç ve bağlılıklar üzerinde sürekli bir etkiye sahip olduğunu ve dini inanç ve bağlılıkların siyasi inanç ve değerleri nasıl şekillendirdiğine dair yayınlarda sürekli bir artış kaydedildiğini göstermektedir (Jeeln 1998, Leege & Kellstedt 1993, Woodberry & Smith 1998).

Din ve Aile Sorunları

Son on yıl, din ve aile arasındaki bağlantılara yönelik ilgide sınırlı bir ilerleme sahne olmuştur. Daha önceki bir araştırma kuşağı, aile değerleri ve pratik-

leri konusunda Katolik-Protestan farklılıkları üzerinde yoğunlaşma eğilimindedir (Lenski 1961). Ancak, bu farklılıkların pek çoğu, dikey hareketlilik ve Katolik etnik grupların asimilasyonu, Protestan gruplar arasındaki büyük farklılık, farklı din mensuplarının birbirleriyle evlenmesi ve 1960'lerden beri Katolisizmin maruz kaldığı değişimlerden dolayı zamanla ortadan kayboldu (Alwin 1986, Ellison & Sherkat 1993a). Son zamanlarda din ve aile ilişkisi üzerine yapılan araştırmalarda şu konular ele alınmaktadır: (a) Ergen bireyin cinselliği, (b) evlilik ve doğurganlık, (c) çocuk yetiştirme ve (d) cinsiyet rolleri.

Dini faktörler ergen bireyin cinsel tutumlarını ve üreme davranışını açıkça etkilemektedir. Hizmetlere düzenli olarak katılan, yaşamlarında dine değer veren ve cemaatsel bağlılıklarını sürdüren genç kadınların diğerlerine nazaran evlilik öncesi cinsel faaliyetleri ya da gebeliği önleyici ilaç kullanma oranları daha düşüktür (Brewster ve diğerleri 1998, Thornton & Camburn 1989, Forste & Heaton 1988, Goldscheider & Mosher 1991, Kahn ve diğerleri 1990). Diğer cemaatlerin üyeleri evlilik öncesi cinsel ilişki ile ilgili görüşlerini liberalleştirdikleri halde, aktif muhafazakar Protestanlar bunu yapmamıştır (Petersen & Donnewerth 1997). 1980'lerde muhafazakar Protestan inancının ve muhtemelen True Love Waits gibi savunmacı Hristiyan grupların yoğun faaliyetleri sayesinde, ergen beyaz kadınlar arasında bakire kalmayı tercih edenlerin oranında gerçek bir artış görülmüştür (Brewster ve diğerleri 1998).

Muhafazakar Protestanlar, Katolikler de dahil, diğer dini grupların üyelerine göre, daha erken evlenmektedir (Mosher ve diğerleri 1992, Hammond ve diğerleri 1993). Çiftlerin kiliseye katılımı ve dine düşkünlüğü, evlilikteki mutluluğu ve uyumu artırırken, çatışma (aile içi şiddet de dahil) ve ayrılma riskini azaltmaktadır (Filsinger & Wilson 1984, Call & Heaton 1997, Ellison ve diğerleri 1999a). Dini gruplar içinde yer alma, çiftlerin birbirine bağlılığını sağlamlaştırabilir, sevgi ve özveri değerlerini artırabilir ve bencil isteklere bağlılığı ortadan kaldırabilir (Scanzoni & Arnett 1987, Larson & Goltz 1989). Ayrıca, aynı inanç evlilikleri farklı inanç evliliklerine göre, daha mutlu ve boşanma ile sonuçlanma olasılığı daha düşük evliliklerdir (Glen 1982, Heaton & Pratt 1990). Eşleri birbirinden ayıran teolojik mesafenin derecesi, evlilikteki mutsuzluk ve çatışma (aile içi şiddet de dahil) ile yakından ilişkilidir (Ortega ve diğerleri 1988, Curtis & Ellison 1998, Ellison ve diğerleri 1999a). Eşlerden birinin fundamentalist ya da cemaatçi olduğu farklı inanç evlilikleri, en yüksek uyumsuzluk ve ayrılma riskine sahiptir (Lehrer & Chiswick 1993).

Dini heterogami, Katolik ve Mormonlar arasında doğurganlık oranlarını da düşürmektedir (Lehrer 1996). Doğurganlık, muhafazakar Protestanlar arasında kısmen daha yüksektir. Bu durum, doğumla ilgili inançlardan ve dini

bağlılık düzeylerinin yüksekliğinden (Marcum 1986) ya da erken evlilik ve düşük sosyo-ekonomik statüden kaynaklanabilir (Mosher ve diğerleri 1992, Hammond ve diğerleri 1993). Katolikler 20. yüzyılın bir bölümünde, Protestanlardan daha yüksek doğurganlık oranlarına sahipti (Westoff & Jones 1979). Ancak, bu örnek dramatik bir şekilde değişti. Protestanlara göre Latin kökenli olmayan beyazlar arasında toplam doğurganlık oranı, özellikle daha geç ve daha az sıklıkla evlenme eğiliminde olan Katoliklerde daha düşüktür (Mosher ve Diğerleri 1992, Sander 1993). İnançsızlar, en düşük doğurganlık oranlarına ve en az çocuk sahibi olma eğilimine sahip olduğu halde, Mormonlar, diğer büyük dini gruplar içinde en yüksek doğurganlık oranını elinde bulundurmaktadır (Heaton ve diğerleri 1994, Mosher ve diğerleri 1992).

On yıllarca süren ihmalin ardından yakın zamanda yapılan araştırmalar, dinin, çocuklar ve anne-babalar üzerindeki tesirlerine yeniden ışık tutmaktadır. Örneğin, bir araştırma, annelerin ve anne tarafından büyükannelerin dindarlığını, daha olumlu anne çocuk ilişkileri ve hatta genç ergenliğine bağlamaktadır (Pearce & Axinn 1998). Ayrıca, giderek artan literatür, muhafazakar Protestanların karakteristik çocuk yetiştirme felsefeleri üzerinde odaklanmaktadır. Anne-babaları bilgilendirmek için hazırlanan popüler el kitaplarında, fundamentalist ve evanjelik yazarlar, iyi belirlenmiş anne-baba rolleri ve (eşitlikçiden çok) hiyerarşik anne-baba ve çocuk ilişkileri konusundaki tercihlerini açıkça ortaya koymaktadır (Bartkowski & Ellison 1995). Bununla birlikte, muhafazakar Protestanların fiziksel cezayı savunma ve kullanma eğiliminde oldukları, fazlasıyla abartılıdır (Ellison & Sherkat 1993b, Ellison ve diğerleri 1996). Eleştirilenler Evanjelizmin çocuk yetiştirme konusundaki otoriter ve yanlış uygulamalarından kaygı duysalar da (Grevin 1990, Capps 1995), bu tür endişeler abartılı olabilir. Dindar çocuk yetiştirme kılavuzları, fiziksel cezanın nasıl yumuşatılacağına dair özenli bilgiler sunmaktadır (Ellison 1996). Ayrıca, muhafazakar Protestan aileler, çocuklarına daha az kızmakta ve sevgilerini sözel ve davranışsal olarak daha sık dile getirmektedir (Wilcox 1998). Evanjelik babalar, özellikle daha dindar olanlar, çocuklarıyla diğer babalardan daha fazla nitelikli vakit geçirmektedir (Wilcox 1999). Belki de bu nedenlerden dolayı, geçenlerde yapılan bir araştırmada, muhafazakar Protestan çocuklar açısından fiziksel cezanın ortaya çıkardığı sistemli olumsuz sonuçları gösteren herhangi bir bulguya rastlanmamıştır (Ellison ve diğerleri 1999b).

Dini inançlar ve bağlılıklar, cinsiyet rollerinin oluşturulması ve pekiştirilmesi açısından merkezi öneme sahiptir. Bilim adamları, geleneksel dini inançlar, düzenli dini katılım ve muhafazakar Protestan ve Mormon bağları

nın, ataerkil cinsiyet rollerini güçlendirdiğini tespit etmiştir (Hertel & Hughes 1987, Peek ve diğerleri 1991). Aynı zamanda, muhafazakar Protestanlar arasında cinsiyet tutumları konusunda diğerlerinden çok daha fazla heterojenlik vardır (Gay ve diğerleri 1996). Muhafazakar Protestan kadınların -özellikle benzerlik (homogamous)* evliliği yapan ve genç yaşta çocuk sahibi olanların- iş gücüne katılımları diğer kadınlardan daha düşük olmasına rağmen (Lehrer 1995, Sherkat 1999); giderek artan sayıda muhafazakar Protestan kadının ev dışında çalışması, din adamları ve kilise görevlileri arasında gönüllü hizmet ve ideolojik meşguliyetlerin artmasına yol açmıştır (Iannaccone & Miles 1990, Demmitt 1992). Ayrıca, ev işlerinde cinsiyet ayrımı, benzer (homogamous) evanjelik çiftler arasında diğerlerine nazaran biraz daha belirgin olduğu halde, bu fark en düşük düzeydedir (Ellison & Bartkowski 1997). Üstelik, etnografik araştırmalar, evanjelik ailelerde kararların, çoğunlukla, eşlerin yoğun iş birliği ve müzakeresi sonucunda alındığını göstermektedir (McNamara 1984, Bartkowski 1997). Dahası, muhafazakar dini gruplardaki kadınların rolleri, doktrinler ve kurum kültürleri kadınları marjinalleştirdiğinde bile, ciddi bir karşılık ortaya çıkarmaktadır. Çeşitli araştırmalar, muhafazakar Protestan ve Yahudi mezheplerde kadınların yerine getirdiği ve hatta yetkili konumda olduğu pek çok görev bulunduğunu ortaya çıkarmıştır (Stacey & Gerard 1990, Davidman 1990, Pevey ve Diğerleri 1996, Griffith 1997).

Din, Sağlık ve Mutluluk

Son yıllarda, din, sağlık ve mutluluk üzerine yapılan multidisipliner araştırmalarda ilerleme kaydedilmiştir. Bir ya da daha fazla araştırma değişkenine bağlı olarak, birçok konu üzerinde zamanla tekrarlanan gözlem ve incelemelere dayalı veriler, ileri analitik teknikler ve birden fazla bağımsız değişkenin dahil edildiği ayrıntılı denetimler kullanan araştırmalar, ölüm dahil, çeşitli zihinsel ve fiziksel sağlık sonuçları üzerinde dini katılımın son derece olumlu tesirleri olduğunu göstermektedir (Hummer ve diğerleri 1999, Idler & Kasl 1992,

* "Eş seçiminde iki temel ilke vardır: 'Benzerlik (homogami) ilkesi'ne göre, sınırlı bir bireyler grubu içinde yaş, ırk, din, etnik köken, toplumsal sınıf, eğitim ve kişilik benzerliklerine göre seçim yapılır. Benzerlik ilkesi benzerlerin birbirini çektiği gerçeği üzerine kurulmuştur. Buna karşılık 'Bütünlenme (heterogami) ilkesi' eşlerin özellikle kişilik açısından farklı ve tamamlayıcı özellikleri nedeniyle seçildiğini savunur. Bu ilke karşıtların birbirini çektiği gerçeğine dayanmaktadır. Araştırmalar hangi ilkenin daha çok uygulandığını ortaya koyamamıştır. Ancak, benzerlik ilkesinin daha geçerli olduğu yolunda izlenimler vardır. Bu ilkenin daha geçerli olması, böyle bir seçimin sosyo-ekonomik sınıf, din ve eğitim gibi alanlarda daha az çatışmaya yol açması, özellikle evliliğin ilk yıllarında karşılıklı toplumsallaşma sürecinin daha kolay olması nedeniyle olabilir. Ayrıca anne baba isteği ve toplumsal baskı da benzerlik ilkesi doğrultusundadır". Serpil Ayaç-Nuran Bayram, *Üniversite Gençliğinin İş ve Eş Seçimindeki Etkin Kriterlerinin Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) ile Analizi*, <http://www.isguc.org/isvees.htm>, 08. 05. 2003. (çev.)

Musick 1996, Oxman ve diğerleri 1995, Strawbridge ve diğerleri 1997, Williams ve diğerleri 1991). Durkheim'in kullandığı birleştirici ve düzenleyici güç gibi dini terimleri geliştiren bilim adamları (Levin 1996, Ellison & Levin 1998), dinin sağlık ve mutluluğu etkileyebileceğinden hareketle, aşağıdakiler dahil, çeşitli süreçler üzerinde yoğunlaşmaya başladılar: (a) Sağlıklı davranışlar ve bireyci yaşam tarzları, (b) sosyal bütünleşme ve sosyal destek, (c) psikolojik kaynaklar, (d) davranış bozuklukları ve çaresizliklerin üstesinden gelme, (e) çeşitli olumlu duygular ve sağlıklı inançlar.

Dini katılım, hastalık riskini azaltan yöntemlerle bireysel davranışları düzenleyerek zihinsel ve fiziksel mutluluğa katkıda bulunabilir. Bu konuda iyi belgelenmiş bir örneğe göre, dini katılım ve inanç, alkol, sigara, madde ve uyuşturucu kullanımı gibi kronik rahatsızlıklarla ters orantılıdır (Koenig ve diğerleri 1994, Troyer 1988). Ayrıca, pek çok dini grup, (riskli cinsel pratikler, yasal olmayan hal ve hareketler gibi) çeşitli sapkın davranış türlerine engel olan, ailevi konularda rehberlik eden ve çeşitli stresli olaylar ve durumlara maruz kalmayı azaltabilecek yöntemlerle yaşam tarzı tercihlerini doğrudan yönlendiren öğretilere sahiptir (Ellison 1994).

Dini cemaatler, sosyal faaliyet ve karşılıklı etkileşim için düzenli fırsatlar sunmakta ve böylece dostluk tohumlarının ekilmesine uygun verimli alanlar hazırlamaktadır. Aynı dine inananların oluşturduğu gruplar, yaşamın akışı içinde stresli durumlarla karşılaşan arkadaş ve üyelere desteğin yanı sıra, ihtiyaç sahiplerine yardıma aracılık eden gayri resmi sosyal destek ve duygusal yardım kaynaklarıdır (Tylor & Chatters 1988, Ellison & George 1994). Birçok cemaat, dini danışmanlığın yanında, muhtaçlara yardım amacıyla düzenlenen (yoksullukla mücadele, tıbbi danışmanlık ve aile hizmetleri gibi) resmi programların sponsorluğunu üstlenmektedir (Caldwell ve Diğerleri 1992, Kimble 1995). Dini gruplar, üyelerinin birbirlerini sevmelerine, değer vermelerine ve saygı duymalarına yol açacak bir cemaat hissini geliştirmeye katkıda bulunabilir.

Özgür Sosyal Alan ve Sosyal Sermaye

Giderek artan literatür, dini grupların, bazı marjinalleştirilmiş gruplar açısından "özgür sosyal alan" işlevi görebileceğini ve grup üyelerini araçsal amaçlara yönlendirebilecek "sosyal sermaye" ile donatabileceğini göstermektedir (Greeley 1997, Warner 1993). Sosyal sermaye; (a) davranışı belirli bir yöne doğru kanalize eden ve diğerlerinden uzaklaştıran normlar ve değerler ortaya koyarak, (b) bilginin dolaşımını hızlandırarak, (c) gerek uzun vadeli zaman ve enerji yatırımlarını teşvik ederek, gerekse ilişkileri karşılıklı bağımlılık, güven

ve çift taraflı zorunluluk ilkesi çerçevesinde yeniden düzenleyerek olumlu sonuçların ortaya çıkmasına katkıda bulunabilir (Coleman 1988, Portes 1998). Birleşik Devletler tarihi boyunca, çeşitli dini gruplar, kültürel ve/veya yapısal marjinalliğin ortaya çıkardığı koşullara, yeni dini organizasyonlar yaratarak, yeni spiritual ifade şekilleri geliştirerek ve mevcut dini kurumlar içinde yarı özerk alanlar oluşturarak uyum sağladılar (Warner 1993). En genel anlamda bu “özgür alanlar” aşağıdaki fonksiyonları kısmen ya da tamamen yerine getirmektedir: (a) Ruhsal ve psikolojik tatmin ihtiyacını karşılama, (b) dini doğru anlama ve etnik ve diğer grup kültürleri ve dahası kimliklerin ifade edilmesi için uygun fırsatlar sunma, (c) diğer alanlarda göz ardı edilen grubun bazı ihtiyaçlarının açıkça dile getirilmesi, (d) ortak çıkar bilincinin geliştirilmesi ve kolektif hareketin desteklenmesi (Warner 1997). Bu farklı olguların sayısız örnekleri arasında yer alan (Metropolitan Toplum Kilisesi gibi) organizasyonlar, eşcinseller ve lezbiyenlerin ruhsal ihtiyaçları ve toplumsal kaygıları, ana cemaatler içindeki çeşitli oluşumlar (Warner 1995), bir dizi pagan ve Wiccan** toplulukları da içine alan çeşitli feminist spiritual gruplaşmalar (Griffin 1995) ve farklı ırki/etnik azınlıklar tarafından kurulan gruplar üzerinde odaklanmaktadır.

“Özgür alan” olarak dinin en ünlü örneği, muhtemelen, Afrika kökenli Amerikalıların canlı kilise geleneği içinde yer almaktadır. Nesiller boyu Afrika kökenli Amerikalılar arasında en önemli sembolik mevkileri işgal eden dini kurumlar, kolektif benlik hizmeti ve grup gelişimi, ahlak reformu, sosyal hizmet dağıtımı, grup liderliği ve siyasi hareketlilik gibi konularda temel kaynak vazifesi görmüştür (Lincoln & Mamia 1990, Morris 1984, PattilloMcCoy 1998). Bir araştırma, birbirinden farklı çağdaş göçmen cemaatlerin –Birleşik Devletlerin büyük kentlerinde dini gelenekleri (yeniden) kurma ve (yeniden) canlandırma gibi- karmaşık rollerini açıklamaktadır (bkz. Warner & Wittner 1998). Bu araştırmalar birlikte ele alındığında, -farklı inanç geleneklerini temsil eden- göçmen cemaatlerin, genellikle, sosyal ağlar, bilgi ve yetenekler ve ayrıca yeni gelenlerin psikolojik uyumunu ve dikey hareketliliğini kolaylaştıran diğer kaynaklara sahip olduğunu göstermektedir (Bankston & Zhou 1996, Kwon ve diğerleri 1997, Chong 1998, Warner & Wittner 1998, Yang 1998).

Ayrıca, eskiden beri dinin, pek çok nedenden dolayı suç ve sapmaya engel olduğu düşünülmektedir: (a) Dini normların ve ahlaki mesajların içselleştirilmesi, (b) ilahi ceza korkusu (sözde “cehennem ateşi”nin etkisi), (c) aynı

** Hristiyanlık'tan önce İngiltere, İrlanda ve Fransa'da yaşamış eski Seltik dönemi papazlarının mirasçısı olduklarına inananların oluşturduğu bir hareket (çev.).

dine inananlar açısından sosyal yaptırımların oluşturduğu tehdit, (d) dini toplulukların kendi içindeki referans grupları tarafından kabul görme isteği ve (e) dini faaliyetlere ve oluşumlara katılarak sapkın işlerden uzak kalma düşüncesi, bu durumun diğer muhtemel dini sonuçları arasındadır (Cochran ve diğerleri 1988, Grasmick ve diğerleri 1991, Evans ve diğerleri 1995, Stark & Brainbridge 1997). Ancak, bu alanda yapılan araştırmalar, dinin suç ve sapmaya nasıl engel olduğu ve hatta, engel olup olmadığı, konusunda farklı görüşler ortaya çıkarmıştır. Bazı araştırmacılar gerçekte bu tür bir ilişkinin olmadığını ima ederken (Cochran ve diğerleri 1994), diğerleri dinin etkisinin suçun tipine ya da ciddiyetine veya suçla ilgili dini normların (seküler normlar karşısında) ayırt ediciliğine bağlı olduğunu iddia etmektedir (Tittle & Welch 1983). “Ahlaki toplulukların” savunucuları, dinin sapmayı önleyen gücünün, dindarlık (Welch ve diğerleri 1991, Stark 1996) ya da dini homojenlik düzeyleri son derece yüksek olarak bilinen (okullar, cemaatler ve topluluklar gibi) ortamlarda doruğa ulaştığını ifade etmektedirler (Ellison ve diğerleri 1997).

Yakın zamanda yapılan araştırmalar, dini farklılıkları suç ve sapmaya göre açıklamaktadır. Ortalama olarak muhafazakar Protestanlar, suç türlerini diğerlerinden daha fazla ciddiye almakta (Curry 1996) ve suçlular aleyhine daha sıkı ve cezalandırıcı yaptırımları desteklemektedir (Grasmick & McGill 1994). Geçenlerde yapılan provakatif araştırmalar da, hapishanedeki dini programların ve bireysel dindarlığın, mahkumlar arasındaki davranış bozukluklarını ve suç işleme olasılığını azaltabileceğini göstermiştir (Johnson ve diğerleri 1997). Din ve suç ilişkisinin karmaşık doğasının daha iyi anlaşılmasını sağlama, gelecekteki araştırmaların önemli bir önceliği olmalıdır.

Dinin güdüleyici rolüne gösterilen ilgi son yıllarda toplumcu temalarla kısmen daha fazla ilgilenilmesi ve inanç grupları üzerindeki prososyal etkiler yeniden dönülmesi ile birlikte tamamlanmıştır. Laboratuvar ve alan tecrübeleri genellikle dinin gönüllü yardım davranışları ya da bireysel diğergamlık üzerinde çok az yönlendirici olduğunu bildirmesine rağmen (Baston ve diğerleri 1993), çeşitli araştırmalar çok sık dua ettiğini ifade eden katılımcıların mülakatçılar tarafından daha “dost canlısı” ve daha işbirliğine açık kişiler olarak değerlendirildiklerini ortaya koymaktadır (Morgan 1983, Ellison 1992). Pek çok dini topluluk, çok çeşitli pragmatik ve teolojik nedenlerle gönüllü davranışları ve hayır kurumlarını desteklemektedir. Bu konuda yapılan bir araştırma, dini grupların, üyelerini prososyal meşguliyetlere nasıl kanalize ettiğinin yanı sıra, büyük hayırseverlik sektörü içinde dini ve dini açıdan desteklenen organizasyonların seçkin konumunu belgelemektedir (Wuthnow 1991a). Bireysel düzey araştırmaları, -kilise üyesi gruplar ve bütün topluluk içinde-

kiliseye düzenli olarak katılanların gönüllü faaliyetlere daha fazla zaman ayırdığını sürekli olarak rapor etmektedir (Wilson & Janoski 1995).

Ayrıca, kilise dışından yetişkin liderlerin ve din adamlarının rehberliğinde, kilisenin sponsorluğunu üstlendiği gönüllülük ve yardım kampanyaları, çoğunlukla gençleri, kan verme, evsiz sığınmacılara destek olma, fakir ve yaşlılara yardım programları vs. gibi konularda harekete geçirmektedir. Böylece, sivil bağlılık ve başkalarına yardım üzerine temel dersler verilmiş olmaktadır (Donahue & Benson 1995, Greeley 1997, Wuthnow 1995). Dini sosyalleştirme, genellikle daha geniş nitelik ve amaca sahip konulara doğru yönlendirilmektedir (Donahue & Benson 1995). Dini topluluklar gençleri uzun menzilli hedefler, kararlılık ve kurallara uyma üzerinde odaklanmaya özendirilebilir. Ayrıca, onlar yetişkinleri gençlerin yaşamına uzun vadeli yatırımlar yapmaya teşvik edebilir. Aslında, dini kurumlar, gençleri sevgi ile bir araya getiren ve düzenli olarak yetişkin rollerini öğreten nadir sosyal ortamlar arasındadır (Ellison & Muller 1996). Bu tür dini etkiler özellikle ergenlik döneminde ve anne-baba etkisinin çoğunlukla azaldığı yetişkinliğin erken dönemlerinde önemlidir. 1960'lardan 1970'lerin başlarına kadar çok sayıda araştırma, Katoliklerin ve eğitime karşı çıkan grupların değerler yoluyla nasıl sosyalleştirilebilecekleri üzerinde odaklanarak dini bağlılıkların yaşam fırsatları üzerindeki etkisini inceledi. Ancak, Katoliklerle Protestanlar arasındaki farklılıkların giderek azalması ve eğitsel başarı konusunda diğer dini farklılıkları incelemek için yeterli teorilerin geliştirilememesi, bu araştırma gündeminin 1980'lere kadar gelişimini engelledi (Darnell & Sherkat 1997). Yakın zamanda yapılan araştırmalar, eğitsel meşguliyetleri destekleyebilecek ya da engelleyebilecek değerler üzerinde yoğunlaşarak din ve eğitsel başarı arasındaki ilişkiye gösterilen ilginin yeniden canlanmasına yol açtı. Amerika'daki lise öğrencileri üzerinde kısa süre önce gerçekleştirilen bir araştırma, dini faaliyetlere düzenli olarak katılan öğrencilerin okul ödevlerine daha fazla zaman ayırma eğiliminde olduğunu, derslerini daha az aksattıklarını ve dinsiz arkadaşlarından daha önce mezun olduklarını tespit etti (Ellison & Muller 1996). Sayıları giderek artan araştırmalar, Katolik okul grupları içindeki sosyal sermayenin ayırt edici niteliklerini incelemekte ve onların çok çeşitli eğitsel ve sosyal sonuçlar üzerindeki olumlu etkilerini belgelemektedir. Ayrıca, dini katılımın, kırsal kesimden gelen Afrika kökenli Amerikalılar ve göçmen gençler arasında eğitsel başarıyı artırdığını ve onları muhalif genç kültürlerden uzaklaştırdığını gösteren destekleyici kanıtlar bulunmaktadır (Bankston & Zhou 1996, Freeman 1986).

Bununla birlikte, kültürel azınlıkların normları ve değerleri bazen devlet eğitimini savunanların değerleriyle çatışmakta ve mağdur gruplar seküler eğitimin asimile edici etkilerine karşı kendilerini savunmak için özgür sosyal alanları kullanmaktadır. Daha önceki dönemlerde, Katolik okullar bu amaçla kurulmuştu. Günümüzde, kültürel çatışmanın en önemli boyutu, fundamentalistlerin ve envanjelik Protestanların “seküler hümanizm”in kuşattığı yabancı ve düşman kurumlar olarak gördükleri için devlet okullarından uzaklaşmalarıdır (Sikkink 1999). Bununla birlikte, bazı muhafazakar Protestanlar, evde eğitim ve Hristiyan akademileri de içine alan çeşitli alternatif eğitim stratejileri geliştirmeye çalışmaktadır. Bazı araştırmalar fundamentalist okulların yalıtılmışlığını ve sertliğini vurgulama eğiliminde oldukları halde (Peshkin 1986, Rose 1988), diğer bazıları egemen eğitim kültüründen kaynaklanan normların ve stratejilerin ayırt edici birlikteliğine işaret etmektedir (Wagner 1990). Bununla birlikte, pek çok muhafazakar Protestana göre, devlet okullarının kültürel açıdan yabancılaştırıcı özelliği, kesinlikle devlet eğitiminden uzak durmayı gerektirmemektedir (Sikkink 1999). Aksine, dindar muhafazakarlar ve Hristiyan hakları savunucuları, eyaletlerde ve ülkenin değişik bölgelerindeki yerel okul yöneticilerinin seçiminde güçlü adaylar arasında yer almakta ve eğitim müfredatı, ders kitapları, sansür ve diğer siyasi sorunlarla ilgili tartışmalar üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Ne var ki, bazı muhafazakar Hristiyanlar çocuklarını seküler yüksek eğitim kurumlarından uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Biblical Inerrantist (kutsal kitabın yanılmazlığını savunan) anne-babalar ve gençler, liderlerinin uyarılarına önem vermektedir. Örneğin, fundamentalist gençler arasında kolej eğitimi ve liselere hazırlık dersleri alanların oranında ciddi bir azalma görülmektedir. Ayrıca, inerrantist anne-babalar, çocuklarının ortaokul sonrası eğitim almasına sıcak bakmamaktadır (Darnell & Sherkat 1997, Shaerkat & Darnell 1999). Gelecekte yapılacak araştırmalar, farklı kültür gruplarının yaşam alanlarını ve üyelerinin yaşamlarında meydana gelen değişimlerin önemini incelemeye devam etmelidir.

Rasyonel Tercih Teorileri ve Din

On yıldan fazla bir süre önce Wuthnow (1988: 500) din sosyolojisinin “... tümevarım yöntemine dayalı ampirik araştırmalar ve alt uzmanlık dalları konusunda, teorik olarak bütünleştirici kavramların tanımlanmasına yönelik girişimlerden daha hızlı bir ilerlemeye sahne olduğunu” belirtmişti. Günümüzde bu ifade daha az doğrudur. Dini inançlar, bağlılıklar, kurumlar ve bunların önemi konusundaki ampirik bulguların çokluğu; bu alanı yeni teorik perspektiflere açık hale getirmiş ve 1970’lerin sonlarında sızmaya başlayan

küçük teorik akımlar 1990'ların başlarına kadar büyük bir sele dönüşmüştür. Din sosyolojisinde en dikkat çekici ve tartışmalı teorik gelişmelerin kaynağı, rasyonel tercih teorileri olmuştur (Young 1997). Din ile ilgili rasyonel tercih düşüncesinin iki ekolü vardır: Arz-yönü teorisyenleri, dini değerın kollektif üretimini üzerinde etkili olan zorlaştırmacı ve kolaylaştırmacı faktörlerin önemini vurgulamakta ve dini metaların değışmeden kalmasını sağlayan belli başlı ayrıcalıklara sahip olduklarını iddia etmektedir. Talep-yönü teorisyenleri ise, değışen önceliklerin ve toplumsal baskıların bireylerin tercihleri üzerindeki etkisinden bahsetmektedir. Bütün rasyonel tercih perspektiflerinin merkezinde dine uyarlanan piyasa benzetmesi vardır. Aşağıdaki önermelere bu konuda yapılan araştırmalarda sıkça rastlanmaktadır: Dini piyasalar tabiatüstü karşılıklar açısından borsa işlevi görmektedir (Stark & Bainbridge 1985, 1987). Diğer metalar gibi dini metalar da üretilir, seçilir ve tüketilir. Tabiatüstü karşılıkların ve açıklamaların doğruluğı ya da yanlışlığı kanıtlanamaz. Dolayısıyla dini metalar risklidir. Sosyal ilişkiler dini metalarla ilgili en uygun bilgi kaynaklarıdır ve onların değeri konusunda tüketicilerin kaygılarının giderilmesine katkıda bulunur. Karşılıkların ve açıklamaların değeri konusundaki tereddütler onların değerini düşürürken bireylerin dini yatırımlarını çeşitlendirme ihtimalini artırır (Iannaccone 1995a, Stark & Bainbridge 1987, Stark 1996b). Dini organizasyonlar kendilerini dini değer üretimine adanmış firmalardır. Cemaatler, müşteriler için değer üretmekle görevli müteşebbis satıcılar (papazlar) tarafından yönetilen imtiyaz sahipleridir. Firmalar sundukları ürün çeşitleri ile sınırlıdır ve sadece (Baptistler gibi) kurumsal hiyerarşiden yoksun olanlar ya da (Roma Katolikleri gibi) çoğulculuğı uygun kurumsal bağlılığın gelişimine katkıda bulunanlar bu tür bir çeşitliliğı sürdürebilirler (Stark & Bainbridge 1992, Iannaccone 1991, Stark 1998).

Dindar İnsan Sermayesi

Iannaccone'ın (1990) dindar insan sermayesi teorisi hem ilham hem de tartışma kaynağı olmaktadır (Bruce 1993, Spickard 1998). Bu teoriye göre dini katılım, bireylerin dini sermaye stoklarını oluşturur. Dolayısıyla dini sermaye -doktrinler, ritüeller, kutsal şeyler gibi benzer ve bilinen bir formda- gelecekteki dini kollektif eylemler için dini değer üretmek amacıyla kullanılır. Alışılmış dini ortamlar dini sermayenin etkili kullanımını kolaylaştırarak dini üretimi artırır. Yabancı dini ritüeller, anlayışlar ve topluluklar ise dini değerın kollektif üretimini zorlaştırır. Çünkü bu tür ortamlarda dindar insan sermayesi etkili bir şekilde kullanılamaz. Tecrübeli ahçuların alışılmış malzemelerle lezzetli yemekler yapabilmesi gibi iyi kullanılan dini cemaat üyeleri de kıymetli

dini tecrübeler üretebilir. Bütün arz-yönü teorilerinde olduğu gibi önceliklerin değişmez olduğu ve sadece dini değer üretme kapasitesinin değişebileceği kabul edilir. Ayrıca, dini üretim konusundaki temel sıkıntı, bireylerin ya da toplulukların elinde bulunan insani sermayenin miktarıdır. Çok istedikleri takdirde bireylerin dini tercihleri konusunda özgür oldukları kabul edilir ve dini tüketimle ilgili her hangi bir olumsuz tüketim gereksiz harcama olarak değerlendirilir (Iannaccone 1992, 1994).

Iannaccone (1990) bu teoriyi çeşitli dini fenomenleri açıklamak için kullanır. Öncelikle, insani sermaye stoklarının bireylerin dini kabullerinden vazgeçme yeteneğini sınırlandırdığı kabul edilir. Şayet din değiştirme hadisesi gerçekleşirse; bu durumda –eldeki insani sermayenin kullanılabileceği- benzer bir mezhep aranacaktır. Bundan dolayı Metodistler, Katolikler ya da Hindular gibi oldukça yabancı dini geleneklerden ziyade Presbiteryenler ya da Baptistler gibi benzer gruplara dahil olma eğiliminde olmuşlardır. Gençlerin dini kabullerini değiştirme olasılıkları daha yüksektir. Çünkü onlar dini inançlarına daha az yatırım yapmışlardır. Kolektif değer üretme kapasitesinden yoksun oldukları için farklı dini gelenekten gelen çiftlerin dini katılımları kısa süreli olacaktır. Dini görevler konusunda görece uzmanlıklarından dolayı, kadınların dini katılım açısından erkeklerden daha üretken oldukları iddia edilmektedir. Ayrıca zaman ve paranın dini organizasyonlara kısmi katkısı bu genel çerçeve kullanılarak açıklanmaktadır (Iannaccone 1997). Stark (1996b) insan sermayesi teorisini kısmen Roma İmparatorluğunda Hristiyanlığın Yahudiliğe kaymasını açıklamak için kullanmaktadır –Hristiyanlık Yahudi bir temel üzerine kurulduğu için Yahudiler bütünüyle yeni dini sermaye stokları geliştirmek zorunda kalmamışlardır. Aslında alışılmış dini geleneklerden kaynağını alan yeni dini hareketler bütünüyle yeni dini felsefeler içinde yapılanan ya da yabancı çevrelerde etkili olmaya çalışan hareketlerden daha başarılı olmaktadır (Stark & Bainbridge 1985, 1987).

Öncelikler ve Dini Tercihler

İnsan sermayesi yaklaşımı önceki dini faaliyetleri bireylerin dini değeri kolektif olarak üretme yeteneğini artırıcı bir unsur olarak gördüğü halde, talep-yönü perspektifleri önceki dini tecrübelerin kişilerin dini metalara yönelik arzularını etkilediğini iddia etmektedir. Bu bakış açısının, değişen tercihler üzerine kurulu iktisat teorisi alanında sağlam köklere sahip olduğuna işaret etmemiz gerekir (krş. Von Waizsaker 1971, Elster 1983). Genellikle dini tecrübelerin alışılmış dini metalara yönelik talepleri artırdığı ve tercihlerin uyarlanabilir olduğu söylenir (Sherkat 1997, 1998, Sherkat & Wilson 1995). Dini

karşılıklara, açıklamalara ve kurumlara aşinalık - bireyleri dini metalar konusunda daha iyi değer üretebilir kılmaktan çok- geleneksel inanç ve bağlılıklar daha değerli kılar. Tercihlerin değişmesi her zaman *status quo* lehine sonuçlar ortaya çıkarmaz. Çünkü bireyler eğitim, kültürler arası ilişki, coğrafi hareketlilik, sosyal hareketlere katılım ya da sosyal hareketlilik gibi sosyal bağlar ya da değişen yaşam koşulları sayesinde yeni bilgiler edindiğinde alternatif tercihleri öğrenebilir. Ayrıca din arayanlar çoğunlukla yeni karşılıklar ve açıklamalar lehine alışılmış dini metaların reddedilmesiyle sonuçlanan uyum karşıtı tercihlerle sahiptir (Sherkat 1997).

Sherkat ve Wilson (1995) ergenlik dönemine özgü dini inançların - özellikle kutsal kitabın yanılmazlığı- din değiştirenlerin liberal gruplar yerine muhafazakar mezhepleri tercih etmesi konusunda tahminde bulunmayı kolaylaştıracağına işaret etmektedir. Ayrıca bu durum önceki dini katılım düzeylerinden bağımsız olarak muhafazakar grupların liberal gruplara tercih edilme olasılığını yükseltirken dinden dönme olasılığını düşürmektedir. Üstelik bütün bunlar hem insan sermayesinin ve hem de önceliklerin din konusunda karar vermeyi etkilediğini göstermektedir. Anne-baba ve cemaatler aracılığıyla gerçekleşen dini sosyalleşme belli başlı dini metalara yönelik tercihlerin gelişiminin habercisi olmakta ve bu durum daha sonraki dini katılım ve kabulleri doğrudan yönlendirmektedir (Sherkat 1998, Sherkat & Wilson 1995). Statü hareketliliğinin dini tercihler üzerindeki etkisi kısmen -Weber'in statü grupları karşısında farklı teodiselerle ilgili olarak kullandığı kavramı hatırlatan- yeni tercihlerden kaynaklanabilir (Sherkat & Wilson 1995). Miller ve Hoffman (1995) muhtemel tercihler yoluyla dini davranışların nasıl tahmin edilebileceğini ve muhtemel davranışlar konusundaki cinsiyet farklılıklarının dindarlıkla ilgili cinsiyet farklılıklarının açıklanmasına nasıl katkıda bulunabileceğini göstermektedir. Zira dini inançlar ve davranışlar yanlış olabileme ihtimaline sahiptir. Çünkü, dini inanca bağlı kalındığı sürece hemen hemen hiç kaybetme riski yoktur. Risk almak istemeyen bireyler, işledikleri hatanın sonsuza kadar olumsuz neticelerine katlanmak yerine Tanrı'ya karşı saygılı olmayı tercih ederler. Ayrıca, yakın zamanda yapılan araştırmalar, tercihlerin dinamik doğası ve dini piyasa davranışı konusundaki yol gösterici rolünü, yapı teorileri ile ilişkilendirmektedir (Sewell 1992). Dini katılım dini kaynaklarla karşılıklı etkileşimi zorunlu kılarken, dini öncelikler dini tercihlere rehberlik eden şemalar olarak kabul edilmektedir. Dini kaynaklarla karşılıklı etkileşim genellikle dini şemaları güçlendirir. Ancak, bu durum yeni önceliklerin öğrenilmesi ile de sonuçlanabilir (Sherkat 1997, 1998). Rasyonel tercih teorileri ve yapı teorileri arasındaki karmaşık ilişkiler, aile, işyeri, eğitim, siyaset vs.'nin din üzerinde ve

dinin toplumsal yaşamın diğer alanları üzerindeki etkilerinin bir araya getirilmesine uygun yapay bir çerçevenin yanı sıra, dini piyasaların gerek bireysel gerekse kurumsal unsurlarının birlikte değerlendirilmesine olanak sağlar.

Bireyin Dini Tercihleri Üzerindeki Toplumsal Etkiler

Tercihler üzerindeki toplumsal etkiler iktisat teorisinde önemli bir tartışma konusudur. Ayrıca, sosyologlar normatif baskı modelleri sayesinde bu tür değerlendirmelerin yolunu açmışlardır (Akerlof 1997, Bernheim 1995, Sen 1993). Bütün tercihler karar verme sürecini etkileyen toplumsal ilişkiler ağı içerisinde yerleştirilmiştir ve özellikle dini tercihler bu tür bir akıl yürütme için son derece uygundur. Toplumsal etkiler dini tercihleri yönlendirdiği halde, tabiatüstü karşılıklar ve açıklamalara yönelik öncelikler seçilen dini metanın çeşidi ya da niteliği konusunda kayda değer bir etkiye sahip değildir. Tercihler üzerindeki toplumsal etkilerin üç kaynağı vardır: (a) Dini tüketim başkalarını mutlu etme arzusu tarafından yönlendirildiğinde: Sempati, (b) dini davranışa motive etmek amacıyla başkalarına nasıl davranmaları gerektiği gösterildiğinde: Örnek verme ve (c) ödüller ya da cezalar (Sherkat 1997). Sempati, anne-babaların ve eşlerin dini tercihler üzerindeki etkilerini açıklamak için kullanılır. Çünkü insanlar, genellikle dini hizmetlere ya da dini cemaatlere sevdiklerini mutlu etmek amacıyla katılırlar. Anne-babaya yakın olma duygusu, dinden dönme olasılığını zayıflatmaktadır (Sherkat & Wilson 1995). Anne-babalar dini tercihleriyle çocuklarına örnek olmaktadır. Ayrıca, çocuk sahibi olma, dini katılım oranlarını artırmakta ve bireyin dinsiz olma olasılığını azaltmaktadır (Myers 1996, Stolzenberg ve diğerleri 1995, Sherkat 1998).

Dini tercihler çoğunlukla dünyevi ceza ve mükafatlarla bağlantılıdır. Dini gruplar genellikle (sosyal destek, arkadaş bulma, günlük sıkıntılardan kurtulma ve ekonomik faaliyetler gibi) çeşitli dünyevi ayrıcalıklara sahip olma konusunda hizmet gören aracı kurumlardır. Ayrıca, aynı dine inanan insanlar arasındaki toplumsal bağlar, dini organizasyonlara katılımı sağlayan ortak motivasyonlardır. Bununla birlikte, dini grup dışındaki insanlarla ilişkiler, özellikle dini tercihler yeni dini hareketlerle birlikte ayrıntılı olarak değerlendirildiğinde, cemaatin üye kazanma potansiyelini düşürebilir (Stark & Bainbridge 1985, 1987). Toplumsal bağların, aile, iş, arkadaşlık, akraba ilişkileri ve diğer toplumsal alanlardaki bağlılıklarla pekiştirildiği topluluklarda bireylere ciddi toplumsal mükafatlar verilebilir ya da egemen dini kurumlara katılmayı reddetdiklerinde cezalandırılabilirler. Bu tür din dışı yaptırımlar dini gönüllülüğü sınırlandırmaktadır. Afrika kökenli Amerikalılar arasında, dini çıkarlar, diğer bölgelerle karşılaştırıldığında güneydeki -özellikle kırsal güney-

deki- dini katılım konusunda daha az tahmin edilebilir sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Güneyde Afrika kökenli Amerikalılara yönelik toplumsal fırsatlar, Baptist ve Metodist kiliseler tarafından sunulanlar hariç, sınırlıdır. Homogami normları ile mekansal ve mesleki ayırım, toplumsal bağları pekiştirerek toplumsal statü ve diğer toplumsal çıkarlardan faydalanmak için gerekli olan dini katılım düzeyini bir dereceye kadar düşürmektedir (Ellison 1995, Ellison & Sherkat 1995, Sherkat & Cunningham 1998). Benzer bir örneğe, Mormonlar arasında da rastlanabilir (Philips 1998). Mormonların kalesi Batı Intermountain bölgesinde dini katılım ve bağlılık oranları daha yüksektir.

Kilise-Mezhep Döngüsünün Açıklanması

Stark ve Bainbridge'in (1985, 1987) kilise-mezhep döngüsü, dini organizasyonlardaki yükseliş ve düşüşlerin yörüngesinin belirlenmesi açısından önemli teorik bir model sunmaktadır. Onların modeli, hem arz hem de talep unsurlarına vurgu yapmaktadır. Dini organizasyonların tanımlanması ve sınıflandırılması bu perspektifin anlaşılması açısından son derece önemlidir. Dini gruplar, toplumla aralarındaki gerilimin derecesine göre çeşitlilik gösterir. Kiliseler dünyevi kurumlarla neredeyse hiç gerilim yaşamazlar. Çünkü onlar, öteki dünyayı dışlayıcı açıklamaları reddederler. Mezhepler, aşkın mükafatlara özel bir erişimi elinde bulunduran nadir kurumlar olduklarını iddia ederler. Aynı zamanda bu iddialar, onların hakim toplumla gerilim içerisinde olmalarına neden olur (Stark & Bainbridge 1985, 1987, Iannaccone, Montgomery 1988). Mezhepler, daha az imtiyazlı gruplar açısından oldukça çekicidir. Çünkü onlar, dünyevi kazanç ve zevklerden feragat etmenin öneminden söz eder. Dolayısıyla kaybedenlerin oranı her zaman üst sınıflarda daha fazladır ve hatta toplumsal bağlılıkları sayesinde onlar üyeliğe kazandırılabilirler. Mezhepçi dini gruplar geniş bir çekim alanına sahiptir ve herhangi bir engelleme ile karşılaşmadıkları sürece her geçen gün büyümeye devam etmektedir (Finke & Stark 1992).

Bununla birlikte dini organizasyonlar ve onların seçmen kitlesi statik değildir. Başarılı mezhepler, hareket kaynaklarını idare etmek ve Hz. İsa'ya itaat ederek kurtuluşa erme misyonu açısından son derece önemli olan görevleri organize etmek için bürokratik kurumlar oluşturmaktadır. Artık, bu organizasyonların profesyonel üyeleri, hareket taraftarlarına doğrudan borçludur. Ayrıca bu dindar seçkinler, kendi dini arzularını bu mezheplere dikte etmeye başlayabilirler. Çünkü dindar seçkinler sürekli yükselme eğiliminde oldukları için daha fazla maddi değeri olan dini metalar arayacaklardır. Ayrıca, dikey hareketliliğe sahip mezhep üyeleri, bu tür maddi değeri yüksek olan dini me-

ları tercih edeceklerdir. Seçkin üyelerden gelen katkılar mezhep tarafından sunulan dini metaların değişmesine de katkıda bulunabilecektir. Papaz okulları ve teftiş kurulları dindar elitlerin dini metaların üretimini denetlemelerine ve papaz okullarını ve papaz tayinlerini yönlendirerek ve mezhep düzenine aykırı düşünen ve hareket edenleri cezalandırarak ürün homojenliğini sağlamalarına izin vermektedir. Bu durumun nihai sonucu, öteki dünyaya ait teolojilerin yerini giderek daha çok bu dünyaya ait teolojiler ile birlikte kurtuluşu merkeze alan bir misyona bırakması ve seküler kaygılar üzerinde yoğunlaşma eğiliminin artmasıdır (Stark & Bainbridge 1985, 1987, Montgomery 1996, Finke & Stark 1992).

Mezhepler gerilim düzeylerini düşürerek kiliseleşme eğilimi sergilerken, pek çok mezhep üyesi orijinal mezhebin öteki dünyaya ait dinini benimsemektedir. Bazı üyeler önceki mezheplerini bırakmakta ve yüksek gerilim düzeyini devam ettiren gruplara katılarak ötekini dışlayıcı tabiatüstü karşılıklar ve açıklamalar sunmaktadır. Diğer mezhep üyeleri değişikliklere karşı seslerini yükseltebilir. Bu durum mezhepten kovulma ya da atılma ve yeni bir mezhebin kurulması ile sonuçlanabilir. Metodistler bu konuda Amerika'da klasikleşmiş bir örnektir. 19. yüzyılın başlarında öteki dünyaya ait kurtuluş yönelimli bir mezhep olarak ortaya çıkan Metodistler, zamanla papaz okulları kurdular, tam gün çalışan maaşlı papazlar istihdam etmeye başladılar, bireysel mükemmellik ilkelerini kabul etmediler ve Hz. İsa'ya itaat ederek kurtuluşa erme misyonunu temkinli bir sistematik teoloji ile değiştirdiler. Mezhepçi hareketler dini ürünlerini değiştirdiklerinde parçalandılar ve bağımsız metodistleri ve "eski zaman dinini" geri getirme yolları arayan çeşitli kutsal mezhepleri kurdular (Finke & Stark 1992). Bazen öteki dünyaya ait mükafat arayışı içinde olanlar aradıklarını yeni dinlerde -kültler- buldular. Yenilikçi mezhepler ve/veya yeni kültür piyasadaki boşluğu canlı bir şekilde öteki dünyaya ait tabiatüstü mükafatlarla doldurdular ve böylece aksi takdirde kilisevi hareketlerin nüfuz elde etmesine yol açabilecek sekülerleşmeyi sınırlandırdılar.

Sıklık ve Etkililik

Kanter'in (1972) cemaatsel hareketler üzerine yaptığı araştırmalarla birlikte bilim adamları üyeleri üzerinde sıkı talepleri olan grupların daha başarılı olduklarını ve bu başarının grup üyelerinin rasyonel eylemlerinde yattığını fark etti (Hall 1988b). Bu konuda dini hareketlerin hiçbir istisnası yoktur. Ayrıca son zamanlarda sosyal bilimciler dini hareketlerdeki sıklığın ortaya çıkardığı üretici fonksiyonları açıklamak için teoriler geliştirmektedir. Kelley'nin (1972) sıkı dini grupların gelişimi ve güçlenmesi ile ilgili araştırmasına dikkat çeken Ionnaccone (1992, 1994), dini değerın kollektif üretimi konusundaki artışa

işaret ederek sıklığın avantajlarını açıklamaktadır. Sıkı dini gruplar, dini bağlılığı daha güçlü olan üyelerin kollektif üretim çabaları üzerinden kazanç elde etmeye çalışan verimsiz üyeleri çıkardılar. Ionnaccone, sıkı kiliselerin üyelerinden özveride bulunmalarını ve yükümlülüklerini yerine getirmelerini istedikleri için, tembel üyelerin bu kiliselere girmeye cesaret edemediklerini ve böylece kendini daha fazla adanmış üyelerin ellerindeki daha yüksek sermaye sayesinde daha fazla dini fayda sağladıklarını ifade etmektedir. Bununla birlikte, dini bağlılığı olan üyeler bazı dünyevi değerleri feda etmektedir. İnanalar, cemaat üyelerinin aynı derecede fedakarlıkta bulunarak el birliği ile ürettiği pek çok dini metanın bedelini ödemektedir. Bu tezler, dışlayıcı muhafazakar dini grupların (Finke & Stark 1992) kısmi başarılarını, muhafazakar gruplarda kaynak hareketinin daha yüksek olduğunu (Ionnaccone ve diğerleri 1995) ve Katolik dini grupların (Finke 1997) hareketliliğinde meydana gelen değişimleri gösteren tarihsel araştırmalara son derece uygundur. Ayrıca, Ionnaccone'ın modeli fedakarlıkların ya da yükümlülüklerin haddinden fazla yüksek olduğu durumlarda ve düzenlemelerin bazı dünyevi çıkarları zorunlu kıldığı zamanlarda ortaya çıkan sorunlara işaret etmektedir (Ionnaccone & Miles 1990). Daha faal bireyler sıkı grupları tercih ederken, dini bağlılığı daha zayıf bireylerin daha az sorumluluk yükleyen liberal gruplara katıldıkları görülmektedir (Sherkat & Wilson 1995).

“Sıkı kilise” tezi hem etkili hem de tartışmalıdır (Chaves 1995, Demerath 1995, Ellison 1995, Ionnaccone 1995b, Marwell 1996, Spickard 1998) Ayrıca, bu tez teorik ve pratik açıdan eleştirilmektedir. Wallis (1991) çaba sarfetmeksizin kazanç elde etmenin katılım değerini artıran maddi tercihler tarafından sınırlandırıldığına ve bunun sadece samimi katılımcıların faydalanabileceği bir süreç olduğuna dikkat çekmektedir. Marwell (1996) fedakarlığın sıklık ile kaynak hareketinin birleşmesi sonucu ortaya çıktığını ve bu nedenle kurumsal güce bağlılıktan farklı olduğunu iddia etmektedir. Tullock (1996) başkalarının sırtından kazanç elde etmenin önemli olmadığını, çünkü dini metaların yangın sigortası gibi özel metalar olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, dini ve dünyevi değerlerin ortak maksimizasyonu, Ionnaccone'ın iddialarından daha uygun olabilir –kişi dindar bir muhafazakar Protestan, Ortodoks Yahudi ya da Mormon olabilir ve hala seküler yaşamın bütün maddi yönlerinden faydalanmayı sürdürebilir. Bu teori, ortak üretim olasılığını ortadan kaldırarak Ionnaccone'ın iddialarını çürütmektedir.

Ayrıca, kutsal kitaplara yönelik tercihler, dini katılımın önemli belirleyicileri arasında yer alabilir (Sherkat 1997). Aslında sıkı dini organizasyonlara üye olanların çoğu, dinsizlerle ilişkileri koparmayı ya da sarhoşluk, homoseksüellik ya da evlilik dışı ilişkiden uzak durmayı bir fedakarlık olarak değerlendirir.

memektedir. İnsanlar bu tercihleri onaylayan dini grupları seçebilir. Değerli açıklamalar sunan dışlayıcı anlam sistemleri, “sıkı” grupların sağladığı en önemli fayda olabilir (Stark & Bainbridge 1985, 1987). Ayrıca bu inançlar, özel metalara benzeyenler dışında, kolektif üretimle bağlantılı değildir. Ampirik bulgular, dini grupların gelişimi ve başarısı ile ilgili alternatif yorumlara ve sıklık ile gelişme arasındaki eksik ilişkiye dikkat çekmektedir. Perin ve Mauss (1993) tartışılmaz güç ve büyüklüğe sahip mega kiliselerin üyeleri tarafından üstlenilen fedakarlıklara ya da yükümlülüklerle ilişkin hemen hemen hiçbir bulguya rastlayamadıklarını ifade etmektedir. Kilisenin gelişimi konusunda yapılan araştırmalar, gittikçe genişleyen çeşitli “sıkı” kiliseler hakkında makul bir kanıt sağlayamadılar (Smith 1992, Lazerwitz 1995). Ayrıca pek çokları, büyüme ve gücün, yaş, pazarlama teknikleri, coğrafi konum ve doğum oranlarının bir fonksiyonu olmasının daha muhtemel olduğunu iddia etmektedir (Roozen & Hadaway 1993).

Çoğulculuk ve Dinsellik

Dini çoğulculuğun dinselliğe etkisi, şiddetli tartışmalara konu olmaktadır. Dini birliğin dindarlığı artıracığını ve dini kurumları güçlendireceğini ileri süren Durkheimci teorisyenlerin aksine (Berger 1967), arz-yönü teorisyenleri dini çoğulculuğun din piyasasındaki hareketliliği artırdığını iddia etmektedir. Arz-yönü teorisyenleri, Adam Smith’in görüşlerine dayanarak, dini tekelciliklerin yüksek fiyatlı ve kalitesiz dini metalar ürettiklerini ileri sürmektedir (Finke & Stark 1988, 1992, Finke ve diğerleri 1996, Iannaccone 1991). Sağlıklı bir dini piyasada çeşitli tekliflere ihtiyaç duyulur. Çünkü dini tercihler statü grupları, etnik köken, sınıf durumu ve yaşam deneyimlerine bağlı olarak çeşitlilik gösterir (Stark & Bainbridge 1985, 1987). Çoğulculuğun dini ekonomilerin doğal devleti olduğu iddia edilmektedir. Dini tekelcilikler sadece devletin himayesiyle ayakta kalabilir. Devlet yardımlarının avantajını kullanan kurumsallaşmış kiliseler (ehliyetsiz de olsa) din adamlarına yaşam boyu iş garantisi sunmakta, önemli kişilere eleman tahsis etmekte ve son derece gösterişli binalar vs. vermektedir. Ancak yarım gün çalışan papazlar ve gönüllüler yerel cemaatlerde daha iyi hizmet görebilir. Çünkü onlar cemaat üyelerinin yaşam deneyimlerine katılırlar. Rekabet, kurumları daha etkili hale getirir. Böylece müteşebbis satıcılar dini ürünleri -dindar elitlerin tercihlerine göre belirlemekten çok kurum üyelerinin arzularına uyarlayarak- gayretle pazarlamaya çalışırlar (Finke & Stark 1992, Iannaccone 1991).

Birleşik Devletler’den ve başka yerlerden elde edilen ciddi bulgular, dini tekelcilikler ve devlet düzenlemelerinin olumsuz etkisini, buna karşılık çoğulculuğun olumlu etkisini gözler önüne sermektedir (Chaves & Cann 1992, Christiano 1987, Finke & Stark 1988, Finke ve diğerleri 1996, Hamberg &

Pettersson 1994, Iannaccone 1991, Olds 1994, Stark & Iannaccone 1994). 19. yüzyılda Birleşik Devletler'de dini çoğulculuk kilise üyeliğini ve din adamı talebini artırmıştır. Çünkü, rekabet ortamlarında Katolik kiliseleri üyelerini harekete geçirme konusunda daha etkili ve dini metalarını pazarlama konusunda daha yaratıcıdır (Stark 1998, Stark & McCann 1993). Stark (1997) Birleşik Devletler'de serbest din piyasasına maruz kalmanın, birinci kuşak Alman göçmenlerin niçin kısmen daha dinsiz ve fakat üçüncü kuşağın niçin diğer Amerikalılardan farksız olduğunu açıkladığını iddia etmektedir. Ayrıca, dini özgürlük, Eski Sovyetler Birliği (Greeley 1994) ve Latin Amerika'daki (Gill 1996) dini grupların sayılarındaki artışın yanı sıra, Avrupa'da (Stark 1993) yeni dini hareketlerin ortaya çıkışıyla da bağlantılıdır. Bununla birlikte, bazı bilim adamları 20. yüzyılın başlarında ve daha sonraları Birleşik Devletler'deki eyaletlerde çoğulculuk ve kilise üyeliği arasında tersine bir ilişki olduğunu ortaya koydu (Blau ve diğerleri 1992, 1993, Breault 1989, Land ve diğerleri 1991). Bu sonuçlar, analitik yöntem ve değerlendirmelere daha uygundur. Çoğulculuğun üyelik oranları üzerindeki olumlu etkisi, Katoliklerin yüzdelelerini kontrol altına almayı gerektirmektedir. Eleştirmenler bu tür problemlerin çoğulculuğun üyelik üzerinde kısmen olumlu bir etki yaratmasına yol açtığını ve bağlılık oranları konusunda Katoliklerle ilgili rakamların olumlu etkisinin çoğulculuk tezlerine uygun olmadığını iddia etmektedir. Arz-yönü teorisyenleri, bunların önemli sorunlar olmadığını, çünkü Katolisizmin kendi içinde çeşitliliğini koruduğunu ve bu durumun olumlu etkisinin teoriyle bağdaştığını ileri sürmektedir. Diğer taraftan, çoğulculuk taraftarları ikna edici bir biçimde şehirlerin uygun analiz birimleri olduğunu savunmaktadır. Eyaletler haddinden fazla büyüktü ve -özellikle otomobilin gelişinden önce- yerel tekellilikleri gizleyebiliyordu. Dini özgürlüğün zamanlaması, 19. ve 20. yüzyıla ilgili bulgularla karşılaştırıldığında açıklayıcı bir rol oynamaktadır. Son zamanlarda özgürleşen dini piyasalar gittikçe artan rekabete daha uygun gibi görünmektedir. Ayrıca, çoğulculuğun olumlu etkilerinin de muhtemel sınırları vardır. Birkaç rekabetçi kurumun dışında çoğulculuğun dini bağlılık üzerinde hemen hemen hiçbir ekstra olumlu etkisi bulunmamaktadır.

Sonuç

Dinin sosyolojik açıdan yeniden keşfi, kültürün diğer alanlarına da ilginin yeniden canlandığı bir zamana rastlamaktadır. Kültürel faktörleri bu disiplinin kenarına iten yapısal fonksiyonel teoriler ve Marksist teleolojiler, modern sosyolojinin çeşitli açılardan küresel çerçevesinin belirlenmesinde daha az görünür hale gelmiştir. Dini piyasa araştırmalarının teorik çatısı, 1980'lerin

ortalarından itibaren hızlı bir gelişme kaydetmiştir. Bu noktada açıkça eksikliği hissedilen, farklı düzeylerdeki değerlendirmeler arasında teorik ve ampirik bir bağlantı kurmaya yönelik ciddi girişimlerin olmayışıdır. Gelecekte yapılacak araştırmalar şunlara ihtiyaç duyacaktır: (a) Ev halkının verimliliği üzerinde tercih değişikliklerinin kısmi etkilerini ortaya çıkarmak, (b) dini değerler ortak üretildiği durumları, özsel değere sahip özel bir fayda sağlandığı durumlardan ayırt etmek, (c) tercihler üzerindeki toplumsal etkilerin kaynaklarını ve büyüklüğünü açıkça belirtmek, (d) kurumsal süreçlerin piyasa dinamikleri üzerindeki etkisini (bireyin tercihleri ve bağış toplama konusunda mezhep çatışmaları ve kurumsal baskının etkisi gibi) incelemek ve (e) mevcut tercih/insani sermaye yapılarını ve kurumsal faktörleri bir şekilde göz önünde bulunduran bağış piyasalarını modellemek. Çok-düzeyle modelleme konusundaki çeşitli gelişmeler bu tür araştırmaları mümkün kılabilir. Ancak, günümüzde veri açığı ve işletimsel problemler bu konuda yapılabilecekleri sınırlandırmaktadır. Benzer bir şekilde, dini inançlar, bağlılıklar ve onların etkileri üzerine yapılan araştırmalar, yüksek kalite eksikliği ve toplanan bilgilerin ulusal düzeyde kalmasından dolayı istenen sonuçları ortaya çıkaramamıştır. Pek çok veri toplama girişimi dini faktörleri bütünüyle göz ardı etmiş, diğer bazıları ise, sadece dini kimlik ve/veya belirli bir yer ve belirli bir zamandaki dini katılım üzerinde etkili olan tek bir faktörün kabaca ölçümü amaçlamıştır. Bu veri eksikliği, din sosyolojisi araştırmaları açısından, özellikle araştırma soruları ırki ve etnik ya da farklı niteliklere sahip dini alt gruplar üzerinde odaklandığında, ciddi sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

Bibliyografya

- Aho JA. 1990. *The Politics of Righteousness: Idaho Christian Patriotism*. Seattle: Univ. Wash. Press.
- Akerlof GA. 1997. "Social Distance and Social Decisions". *Econometrica* 65:1005-27.
- Alwin DF. 1986. "Religion and Parental Childrearing Orientations: Evidence for a Catholic Protestant Convergence". *Am J. Sociol.* 92: 412-440.
- Bankston CL, Zhou M. 1996. "The Ethnic Church, Ethnic Identification, and the Social Adjustment of Vietnamese Adolescents". *Rev Relig. Res.* 38: 18-37.
- Barkun M. 1994. *Religion and the Racist Right*. Chapel Hill: Univ. North Carolina Press.
- Bartkowski JP. 1997. "Debating Patriarchy: Discursive Disputes over Spousal Authority among Evangelical Family Commentators". *J. Sci. Stud. Relig.* 36: 393-410.
- Bartkowski JP, Ellison CG. 1995. "Divergent Perspectives on Childrearing in Popular Manuals: Conservative Protestants vs. the Mainstream Experts". *Social. Relig.* 56: 21-33.
- Batson CD, Schoenrade PA, Ventis WL. 1993. *Religion and the Individual: A Social Psychological Perspective*. New York: Oxford Univ. Press.
- Bedell KB. 1997. *Yearbook of American and Canadian Churches*. Nashville, TN: Abingdon.
- Bernheim BD. 1995. "A Theory of Conformity". *J. Polit. Econ.* 102: 841-77.
- Berger PL. 1967. *The Sacred Canopy*. New York: Anchor.

- Beyer P. 1994. *Religion and Globalization*. London: Sage.
- Billings DB, Scott SL. 1994. "Religion and Political Legitimation". *Annu. Rev. Sociol.* 20: 173-202.
- Blanchard D. 1994. *The Anti-Abortion Movement and the Rise of the Religious Right*. New York: Twayne.
- Blau JR, Land KC, Redding K. 1992. "The Expansion of Religious Affiliation: An Explanation of the Growth of Church Participation in the U. S. A. 1850-1930". *Soc. Sci. Res.* 21: 329-52.
- Blau JR, Redding K, Land KC. 1993. "Ethnocultural Cleavages and the Growth of Church Membership in the United States". *Sociol. For.* 8: 609-37.
- Bradley MB, et al. 1992. "Churches and Church Membership in the United States 1990". Atlanta: Glenmary Res.
- Breault KD. 1989. "New Evidence on Religious Pluralism, Urbanism, and Religious Participation". *Am Sociol. Rev.* 54: 1048-53.
- Brewster KL, Cooksey EC, Guilkey DK, Rindfuss RR. 1998. "The Changing Impact of Religion on the Sexual and Contraceptive Behavior of Adolescent Women in the United States". *J. Marr. Fam.* 60: 493-504.
- Bruce S. 1993. "Religion and Rational Choice: A Critique of Economic Explanations of Religious Behavior". *Sociol. Relig.* 54: 193-205.
- Bryk AS, Lee VE, Holland PB. 1993. *Catholic Schools and the Common Good*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- Caldwell CH, Green AD, Billingsley A. 1992. "The Black Church as a Family Support System: Instrumental and Expressive Functions". *Natl. J. Sociol.* 6: 21-40.
- Call VR, Heaton TB. 1997. "Religious Influence on Marital Stability". *J. Sci. Stud. Relig.* 36: 382-492.
- Capps DA. 1995. *The Childish Song: The Religious Abuse of Children*. Louisville, KY: Westminster/John Knox.
- Casanova J. 1994. *Public Religions in the Modern World*. Chicago, IL: Univ. Chicago Press.
- Chaves M. 1989. "Secularization and Religious Revival: Evidence from US Church Attendance Rates 1972-1986". *J. Sci. Stud. Relig.* 28: 464-77.
- Chaves M. 1994. "Secularization as Declining Religious Authority". *Soc. For.* 72: 749-74.
- Chaves M. 1995. "On the Rational Choice Approach to Religion". *J. Sci. Stud. Relig.* 34: 98-104.
- Chaves M, Cann DE. 1992. "Regulation, Pluralism, and Religious Market Structure". *Rational Soc.* 4: 272-90.
- Chong KH. 1998. "What It Means To Be Christian: The Role of Religion in the Construction of Ethnic Identity and Boundary among Second-Generation Korean Americans". *Sociol. Relig.* 59: 259-86.
- Christiano KJ. 1987. *Religious Diversity and Social Change: American Cities 1890-1906*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Cochran JK, Beeghley L, Bock EW. 1988. "Religiosity and Alcohol Behavior: An Exploration of Reference Group Theory". *Sociol. Forum* 3: 256-76.
- Cochran JK, Wood PB, Arneklev, BJ. 1994. "Is the Religiosity-Delinquency Relationship Spurious? A Test of Arousal and Social Control Theories". *J. Res. Crime Delinq.* 31: 92-123.
- Coleman JS. 1988. "Social Capital in the Creation of Human Capital". *Am. J. Sociol.* 94: 95-120.
- Cook EA, Jelen TG, Wilcox C. 1992. *Between Two Absolutes: Public Opinion and the Politics of Abortion*. Boulder, CO: Westview.
- Cornwall M. 1989. "The Determinants of Religious Behavior: A Theoretical Model and Empirical Test". *Soc. For.* 68: 572-92.

- Curry TR. 1996. "Conservative Protestantism and the Perceived Wrongfulness of Crimes". *Criminology* 34: 453-64.
- Curtis KT, Ellison CG. 1998. "Religious Heterogamy and Spousal Conflict among US Married Couples". Paper Presented at the Annu. Meet. Midsouth Sociol. Assoc., Lafayette, LA.
- Darnell A, Sherkat DE. 1997. "The Impact of Protestant Fundamentalism on Educational Attainment". *Am Sociol. Rev* 62: 306-16.
- Davidman L. 1990. *Tradition in a Rootless World: Women Turn to Orthodox Judaism*. Berkeley: Univ. Calif. Press.
- Davis NJ, Robinson RV. 1996. "Are the Rumors of War Exaggerated? Religious Orthodoxy and Moral Progressivism in America?" *Am J. Sociol.* 102: 756-87.
- De Vaus D, Mcallister I. 1987. "Gender Differences in Religion: A Test of the Structural Location Theory". *Am Sociol. Rev* 52: 172-81.
- Demerath NJ. 1995. "Rational Paradigms, a Rational Religion, and the Debate over Secularization". *J. Sci. Stud. Relig* 34: 105-12.
- Demmitt KP. 1992. "Loosening the Ties That Bind: The Accomodation of Dual-Earner Families in a Conservative Protestant Church". *Rev Relig. Res.* 34: 3-19.
- Dimaggio P, Evans J, Bryson B. 1996. "Have Americans Social Attitudes Become More Polarized?" *Am J. Sociol.* 102: 690-755.
- Dobbelaere K. 1985. "Secularization Theories and Sociological Paradigms: A Reformulation of The Private-Public Dichotomy and the Problem of Social Integration". *Sociol. Anal.* 46: 377-87.
- Donahue MJ, Benson PL. 1995. "Religion and the Well-Being of Adolescents". *J. Soc Issues* 51: 145-60.
- Douglas M. 1982. "The Effects of Modernization on Religious Change". *Daedalus* 111: 1-19.
- Durkin JT, Greeley AM. 1991. "A Model of Religious Choice under Uncertainty: On Responding Rationally to the Nonrational". *Ration. Soc* 3: 178-196.
- Ellison CG. 1991. "Religious Involvement and Subjective Well-Being". *J. Health Soc Behru* 32: 80-99.
- Ellison CG. 1992. "Are Religious People Nice People? Evidence from the National Survey of Black Americans". *Soc Forces* 71: 411-30.
- Ellison CG. 1993. "Religious Involvement and Self-Perception among Black Americans". *Soc Forces* 71: 1027-55.
- Ellison CG. 1994. "Religion, the Life Stress Paradigm, and the Study of Depression". In *Religion in Aging and Health: Theoretical Foundations and Methodological Frontiers*. Ed. JS Levin, pp. 78-121. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Ellison CG. 1995. "Rational Choice Explanations of Individual Religious Behavior: Notes on the Problem of Social Embeddedness". *J. Sci. Stud. Relig* 34: 89-97.
- Ellison CG. 1996. "Conservative Protestantism and the Corporal Punishment of Children: Clarifying the Issues". *J. Sci. Stud. Relig* 35: 1-16.
- Ellison CG, Bartkowski JP. 1997. *Conservative Protestantism and the Household Division of Labor*. Pap. Presented Annu. Meet. Assoc. Sociol. Relig., Toronto.
- Ellison CG, Bartkowski JP, Anderson KL. 1999. "Are there Religious Variations in Domestic Violence?" *J. Fam Issues* 20: 87-113.
- Ellison CG, Bartkowski JP, Segal ML. 1996. "Conservative Protestantism and the Parental Use of Corporal Punishment". *Soc Forc* 74: 1003-28.
- Ellison CG, Burr JA, Mccall, PL. 1997. "Religious Homogeneity and Metropolitan Suicide Rates". *Soc Forc* 76: 273-99.
- Ellison CG, George, LK. 1994. "Religious Involvement, Social Ties, and Social Support in a Southeastern Community". *J. Sci. Stud. Relig.* 33: 46-61.

- Ellison CG, Levin JS. 1998. "The Religion Health Connection: Evidence, Theory, and Future Directions". *Health Educ. Behav* 25: 700-720.
- Ellison CG, Muller, C. 1996. "Religious Involvement, Social Capital, and Adolescent Outcomes: Evidence from the NELS-88". Pap. Presented Annu. Meet. Soc. Sci. Stud. Relig., Nashville.
- Ellison CG, Musick MA, Holden GW. 1999. "The Effects of Corporal Punishment on Children: Are They Less Harmful for Conservative Protestants?". Pap. Presented Soc. Sci. Stud. Relig., Boston.
- Ellison CG, Sherkat DE. 1990. "Patterns of Religious Mobility among Black Americans". *Sociol. Q* 31: 551-68.
- Ellison CG, Sherkat DE. 1993a. "Obedience and Autonomy: Religion and Parental Values Reconsidered". *J. Sci. Stud. Relig* 32: 313-29.
- Ellison CG, Sherkat DE. 1993b. "Conservative Protestantism and Support for Corporal Punishment". *Am. Sociol. Rev* 58: 131-44.
- Ellison CG, Sherkat DE. 1995. "The Semi Involuntary Institution Revisited: Regional Variations in Church Participation among Black Americans". *Soc. Forc* 73: 1415-37.
- Elster J. 1983. *Sour Grapes: Studies in the Subversion of Rationality*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Evans TD, Cullen FT, Dunaway RG, Burton VS. 1995. "Religion and Crime Reexamined: The Impact of Religion, Secular Controls, and Social Ecology on Adult Criminality". *Criminology* 33: 195-224.
- Filsinger EE, Wilson, MR. 1984. "Religiosity, Socioeconomic Rewards, and Family Development: Predictors of Marital Adjustment". *J. Marriage Fam* 46: 663-70.
- Finke R. 1997. "An Orderly Return to Tradition: Explaining the Recruitment of Members into Catholic Religious Orders". *J. Sci. Stud. Relig* 36: 218-30.
- Finke R, Guest AM, Stark R. 1996. "Mobilizing Local Religious Markets: Religious Pluralism in the Empire State 1855-1865". *Am. Sociol. Rev* 61: 203-18.
- Finke R, Stark R. 1988. "Religious Economies and Sacred Canopies: Religious Mobilization in American Cities". *Am. Sociol. Rev* 53: 41-49.
- Finke R, Stark R. 1989. "Evaluating the Evidence: Religious Economies and Sacred Canopies". *Am. Sociol. Rev* 54: 1054-56.
- Finke R, Stark R. 1992. *The Churching of America: Winners and Losers in Our Religious Economy*. New Brunswick, NJ: Rutgers Univ. Press.
- Finke R, Stark R. 1998. "Reply: Religious Choice and Competition". *Am. Sociol. Rev* 63: 761-66.
- Firebaugh G, Harley B. 1991. "Trends in US Church Attendance: Secularization and Revival, or Merely Lifecycle Effects". *J. Sci. Stud. Relig* 30: 487-500.
- Forste RT, Heaton TB. 1988. "Initiation of Sexual Activity among Female Adolescents". *Youth Soc.* 19: 250-68.
- Freeman RB. 1986. "Who Escapes? The Relation of Churchgoing and Other Background Factors to the Socioeconomic Performance of Black Youths from Inner-City Tracts". In *The Black Youth Unemployment Crisis*, Ed. RB Freeman, HJ Holzer. Chicago: Univ. Chicago Press.
- Gay DA, Ellison CG, Powers DA. 1996. "In Search of Denominational Subcultures: Religious Affiliation and Pro Family Issues Revisited". *Rev. Relig. Res.* 38: 3-17.
- Glenn ND. 1987. "Social Trends in The United States: Evidence from Sample Surveys". *Pub. Opin. Q* 51: 109-126.
- Glenn ND. 1982. "Interreligious Marriage in The US: Patterns and Recent Trends". *J. Marriage Fam* 44: 555-66.

- Goldscheider C, Mosher WD. 1991. "Patterns of Contraceptive Use in The United States: The Importance of Religious Factors". *Stud Fam Plan.* 22: 102-15.
- Grasmick HG, Bursik RJ, Cochran JK. 1991. "Render unto Caesar What is Caesar's: Religiosity and Taxpayers' Inclinations to Cheat". *Social Q.* 32: 251-66.
- Grasmick HG, McGill AL. 1994. "Religion, Attribution Style, and Punitiveness toward Juvenile Offenders". *Criminology* 32: 23-45.
- Greeley A. 1989. *Religious Change in America*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- Greeley A. 1994. "A Religious Revival in Russia?" *J. Sci. Stud. Relig.* 33: 253-72.
- Greeley A. 1997. "Coleman Revisited". *Am Behav Sci.* 40: 587-94.
- Greven P. 1990. *Spare the Child: The Religious Roots of Punishment and the Psychological Impact of Physical Abuse*. New York: Knopf.
- Griffin W. 1995. "The Embodied Goddess: Feminist Witchcraft and Female Divinity". *Social. Relig.* 56: 35-48.
- Griffith EH, Young J, Smith D. 1984. "An Analysis of the Therapeutic Elements in a Black Church Service". *Hosp. Commun Psychiatry* 35: 464-69.
- Griffith M. 1997. *God's Daughters: Evangelical Women and the Power of Submission*. Berkeley: Univ. Calif. Press.
- Hadaway CK, Marler PL. 1994. "All in the Family: Religious Mobility in America". *Rev Relig Res.* 35: 97-116.
- Hadaway CK, Marler PL, Chaves M. 1993. "What the Polls don't Show: A Closer Look at U.S. Church Attendance". *Am Sociol. Rev.* 58: 741-52.
- Hadden JK. 1987. "Toward Desacralizing Secularization Theory". *Soc. Forc.* 65: 587-611.
- Hall JR. 1988a. "Collective Welfare as Resource Mobilization in Peoples' Temple: A Case Study of a Poor People's Religious Social Movement". *Sociol. Anal.* 49: 64-77.
- Hall JR. 1988b. "Social Organization and Pathways of Commitment: Types of Communal Groups, Rational Choice Theory, and the Kanter Thesis". *Am Sociol. Rev.* 53: 679-92.
- Hamberg EM, Pettersson T. 1994. "The Religious Market: Denominational Competition and Religious Participation in Contemporary Sweden". *J. Sci. Stud. Relig.* 33: 205-15.
- Hammond JA, Cole BS, Beck SH. 1993. "Religious Heritage and Teenage Marriage". *Rev Relig Res.* 35: 117-33.
- Harley B, Firebaugh G. 1993. "Americans' Belief in an Afterlife: Trends over the Past Two Decades". *J. Sci. Stud. Relig.* 32: 269-78.
- Heaton TB, Goodman KL, Holman TB. 1994. "In Search of a Peculiar People: Are Mormon Families Really Different?" In *Contemporary Mormonism: Social Science Perspectives*, Ed. Mcornwall, TB Heaton, LA Young, pp. 87-117. Urbana: Univ. Press.
- Heaton TB, Jacobson CK, Fu XN. 1992. "Religiosity of Married Couples and Childlessness". *Rev Relig Res.* 33: 244-55.
- Heaton TB, Pratt EL. 1990. "The Effects of Religious Homogamy on Marital Satisfaction and Stability". *J. Fam Issues* 11: 191-207.
- Hertel BM, Hughes M. 1987. "Religious Affiliation, Attendance, and Support for Pro Family Issues in The United States". *Soc. Forc.* 65: 858-82.
- Hoffman JP, Miller AS. 1998. "Denominational Influences on Socially Divisive Issues: Polarization or Continuity?" *J. Sci. Stud. Relig.* 37: 528-46.
- Hoge DR, Yang F. 1994. "Determinants of Religious Giving in American Denominations: Data from Two Nationwide Surveys". *Rev Relig Res.* 36: 123-49.
- Hoge DR, Johnson B, Luidens DA. 1994. *Vanishing Boundaries: The Religion of Mainline Protestant Baby Boomers*. Louisville, KY: John Knox.

- Hout M, Greeley A. 1987. "The Center doesn't Hold: Church Attendance in The United States 1940-1984". *Am Sociol Rev* 52: 325-45.
- Hout M, Greeley A. 1990. "The Cohort doesn't Hold". *J. Sci. Stud. Relig* 29: 519-24.
- Hout M, Greeley A. 1998. "What Church Officials' Reports don't Show: Another Look at Church Attendance Data". *Am Sociol Rev* 63: 113-19.
- Hummer RA, Rogers RG, Nam CB, Ellison CG. 1999. "Religious Involvement and US Adult Mortality". *Demograph* in Press.
- Hunt SA, Benford RD, Snow DA. 1994. "Identity Fields: Framing Processes and the Social Construction of Movement Identities". In *New Social Movements: From Ideology to Identity*, Ed. E Larana, H Johnston, JR. Gusfield, pp. 185-208. Philadelphia, PA: Temple Univ. Press.
- Hunter JD. 1991. *Culture Wars*. New York: Basic Books
- Iannaccone LR. 1988. "A Formal Model of Church and Sect". *Am J. Sociol.* 94: 241-68.
- Iannaccone LR. 1990. "Religious Practice: A Human Capital Approach". *J. Sci. Stud. Relig* 29:3: 297-314.
- Iannaccone LR. 1991. "The Consequences of Religious Market Structure: Adam Smith and the Economics of Religion". *Rationality Soc* 3: 2: 156-77.
- Iannaccone LR. 1992. "Sacrifice and Stigma: Reducing Freeriding in Cults, Communes, and Other Collectivities". *J. Polit. Econ* 100: 2: 271-91.
- Iannaccone LR. 1994. "Why Strict Churches are Strong". *Am J. Sociol.* 99: 1180-1211.
- Iannaccone LR. 1995a. "Risk, Rationality, and Religious Portfolios". *Econ. Inq.* 33: 285-95.
- Iannaccone LR. 1995b. "Second Thoughts: A Response to Chaves, Demerath, and Ellison". *J. Sci. Stud. Relig* 34: 113-20.
- Iannaccone LR. 1997. "Skewness Explained: A Rational Choice Model of Religious Giving". *J. Sci. Stud. Relig* 36: 147.
- Iannaccone LR, Miles CA. 1990. "Dealing with Social Change: The Mormon Church's Response to Change in Women's Roles". *Soc. Forc.* 68: 1231-50.
- Iannaccone LR, Olson DV, Stark R. 1995. "Religious Resources and Church Growth". *Soc. Forc.* 74: 705-31.
- Idler EL. 1995. "Religion, Health, and Nonphysical Senses of Self". *Soc. Forc.* 74: 683-704.
- Idler EL, Kasl SV. 1992. "Religion, Disability, Depression, and the Timing of Death". *Am J. Sociol.* 97: 1052-79.
- Idler EL, Kasl SV. 1997. "Religion among Disabled and Nondisabled Persons". II: "Attendance at Religious Services as a Predictor of the Course of Disability". *J. Gerontol.: Soc. Sci.* 52B:306-16.
- Jarvis GK, Northcott HC. 1987. "Religion and Differences in Morbidity and Mortality". *Soc. Sci. Med.* 25: 813-24.
- Jelen TG. 1998. "Research in Religion and Mass Political Behavior in The United States". *Am. Polit. Q.* 26: 110-34.
- Johnson BR, Larson DB, Pitts TG. 1999. "Religious Programming, Institutional Adjustment, and Recidivism among Former Inmates in Prison Fellowship Programs". *Justice Q.* 14: 145-66.
- Johnson DC. 1997. "Formal Education vs. Religious Belief: Soliciting New Evidence with Multinomial Logit Modeling". *J. Sci. Stud. Relig* 36: 231-46.
- Johnston H, Klandermans B. 1995. *Social Movements and Culture*. Minneapolis, MN: Univ. Minn. Press.
- Kahn JR, Rindfuss, RR, Guilkey, DK. 1990. "Adolescent Contraceptive Method Choices". *Demography* 27: 323-35.
- Kanter RM. 1972. *Commitment and Community*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- Kelley DM. 1972. *Why Conservative Churches are Growing*. New York: Harper.

- Kelley J, De Graaf ND. 1997. "National Context, Parental Socialization, and Religious Belief: Results From 15 Nations". *Am Sociol Rev* 62: 639-59.
- Kimble MA. 1995. "Pastoral Care". In *Aging Spirituality, and Religion: A Handbook*. Ed. MA Kimble, SH Mcfadden, JW Ellor, JJ Seeber, pp. 131-47. Minneapolis, MN: Fortress.
- Koenig HG, George LK, Meador, KG, Blazer DG, Ford SM. 1994. "Religious Practices and Alcoholism in a Southern Adult Population". *Hosp. Commun. Psychiatry* 45: 225-31.
- Koenig HG, Cohen HJ, George LK, Hays JC, Larson DB, Blazer DG. 1997. "Attendance at Religious Services, Interleukin-6, and Other Biological Parameters of Immune Function in Older Adults". *Int. J. Psychiatry Med.* 27: 233-50.
- Krause N. 1998. "Stressors in Highly Valued Roles, Religious Coping, and Mortality". *Psychol. Aging* 13: 242-55.
- Kwon VH, Ebaugh HR, Hagan J. 1997. "The Structure and Function of Cell Group Ministry in a Korean Church". *J. Sci. Stud. Relig.* 36: 247-56.
- Land KC, Deane G, Blau JR. 1991. "Religious Pluralism and Church Membership: A Spatial Diffusion Model". *Am Sociol Rev* 56: 237-49.
- Larson LL, Goltz, JW. 1989. "Religious Participation and Marital Commitment". *Rev Relig Res.* 30: 387-400.
- Layman GC. 1997. "Religion and Political Behavior in The US: The Impact of Beliefs, Affiliations, and Commitment from 1980-1994". *Pub. Opin. Q* 61: 288-316.
- Lazerwitz B. 1995. "Denominational Retention and Switching among American Jews". *J. Sci. Stud. Relig.* 34: 499-506.
- Lechner F. 1991. "The Case against Secularization: A Rebuttal". *Soc. Forc.* 69: 1103-19.
- Lege DC, Kellstedt LA. 1993. *Rediscovering the Religious Factor in American Politics*. Armonk, NY: ME Sharpe.
- Lehrer EL. 1995. "The Effects of Religion on the Labor Supply of Married Women". *Soc. Sci. Res.* 24: 281-301.
- Lehrer EL. 1996. "Religion as a Determinant of Marital Fertility". *J. Pop. Econ.* 9: 173-96.
- Lehrer EL, Chiswick CU. 1993. "Religion as a Determinant of Marital Stability". *Demography* 30: 385-404.
- Lenski G. 1961. *The Religious Factor*. Garden City, NY: Doubleday.
- Levin JS. 1996. "How Religion Influences Morbidity and Health: Reflections on Natural History, Salutogenesis and Host Resistance". *Soc. Sci. Med.* 43: 849-64.
- Lincoln CE, Mamiya LH. 1990. *The Black Church in the African American Experience*. Durham, NC: Duke Univ. Press.
- Manza J, Brooks C. 1997. "The Religious Factors in US Presidential Elections 1960-1992". *Am J. Sociol.* 103:38-81.
- Marcum JP. 1986. "Explaining Protestant Fertility: Belief, Commitment, and Homogamy". *Sociol. Q.* 27: 547-58.
- Marty ME, Appleby RS. 1991. *Fundamentalisms Observed*. Chicago: Univ. Chicago Press.
- Marwell G. 1996. "We Still don't Know If Strict Churches are Strong, Much Less Why". *Am J. Sociol.* 101: 1097-108.
- Martlin JA, Wethington E, Kessler RC. 1990. "Situational Determinants of Coping and Coping Effectiveness". *J. Health Soc Behav.* 31: 103-22.
- McIntosh D, Spilka B. 1990. "Religion and Physical Health: The Role of Personal Faith and Control Beliefs". *Res. Soc. Sci. Stud. Relig.* 2: 167-94.
- Mcnamara PH. 1984. "Conservative Christian Families and Their Moral World: Some Reflections for Sociologists". *Sociol. Anal.* 46: 93-99.
- Melton JG. 1996. *Encyclopedia of American Religions*. Detroit, MI: Gale Res.

- Miller AS, Hoffman JP. 1995. "Risk and Religion: An Explanation of Gender Differences in Religiosity". *J. Sci. Stud. Relig.* 34: 63-75.
- Moaddel M. 1996. "The Social Bases and Discursive Context of the Rise of Islamic Fundamentalism: The Cases of Iran and Syria". *Social. Inq.* 66: 330-55.
- Montgomery JD. 1996. "The Dynamics of the Religious Economy: Exit, Voice, and Denominational Secularization". *Rational. Soc.* 8: 81-110.
- Moore RL. 1994. *Selling God*. Oxford, UK: Oxford Univ. Press.
- Morgan SP. 1983. "A Research Note on Religion and Morality: Are Religious People Nice People?". *Soc. Forc.* 61: 683-92.
- Morris AD. 1984. *The Origins of the Civil Rights Movement*. New York: Free Press.
- Morris AD, Mueller CM. 1992. *Frontiers in Social Movement Theory*. New Haven, CT: Yale Univ. Press.
- Mosher WD, Williams LB, Johnson DP. 1992. "Religion and Fertility in The United States: New Patterns". *Demography* 29: 199-214.
- Musick MA. 1996. "Religion and Subjective Health among Black and White Elders". *J. Health Soc Behav* 37: 221-37.
- Myers SM. 1996. "An Interactive Model of Religiosity Inheritance: The Importance of Family Context". *Am Sociol. Rev.* 61: 858-66.
- Nelsen HM. 1990. "The Religious Identification of Children of Interfaith Marriages". *Rev. Relig. Res.* 32: 122-34.
- Oberschall A. 1993. *Social Movements*. New Brunswick, NJ: Transaction.
- Oberschall A, Kim H. 1996. "Identity and Action". *Mobilization* 1: 63-86.
- Olds K. 1994. "Privatizing the Church: Disestablishment in Connecticut and Massachusetts". *J. Polit. Econ.* 102: 277-97.
- Olson DVA. 1998. "Comment: Religious Pluralism in Contemporary U.S. Counties". *Am Soc Rev* 63: 759-61.
- Ortega ST, Whitt HP, Williams JA. 1988. "Religious Homogamy and Marital Happiness". *J. Fam Issues* 9: 224-39.
- Oxman TE, Freeman DH, Manheimer ED. 1995. "Lack of Social Participation or Religious Strength and Comfort as Risk Factors for Death after Cardiac Surgery in the Elderly". *Psychosom Med.* 57: 5-15.
- Pargament KI. 1997. *The Psychology of Religion and Coping*. New York: Guilford Press.
- Pargament KI, Ensing DS, Falgout K, Olsen H, Reilly B, Van Haitsma K, Warren R. 1990. "God Help Me (I): Religious Coping Efforts as Predictors of the Outcomes to Significant Negative Life Events". *Am J. Commun. Psychol.* 18: 793-824.
- Pattillo-McCoy M. 1998. "Church Culture as a Strategy of Action in the Black Community". *Am Sociol. Rev.* 63: 767-84.
- Pearce LD, Axinn WG. 1998. "The Impact of Family Religious Life on the Quality of Mother-Child Relations". *Am Sociol. Rev.* 63: 810-28.
- Peek CW, Lowe GD, Williams LS. 1991. "Gender and God's Word: Another Look at Religious Fundamentalism and Sexism". *Soc. Forc.* 69: 1205-21.
- Perrin RD, Mauss AL. 1993. "Strictly Speaking: Kelley's Quandary and the Vineyard Christian Fellowship". *J. Sci. Stud. Relig.* 32: 125-35.
- Peshkin A. 1986. "God's Choice: The Total World of a Fundamentalist School". Chicago: Univ. Chicago Press.
- Petersen LR, Donnenwerth GV. 1997. "Secularization and the Influence of Religion on Beliefs about Premarital Sex". *Soc. Forc.* 75: 1071-89.

- Pevey C, Williams CL, Ellison CG. 1996. "Male God Imagery and Female Submission: Lessons from a Southern Baptist Ladies' Bible Class". *Qual. Sociol.* 19: 173-93.
- Phillips R. 1998. "Religious Market Share and Mormon Church Activity". *Sociol. Relig.* 59: 117-30.
- Pollner M. 1989. "Divine Relations, Social Relations, and Well-Being". *J. Health Soc Behav* 30: 92-104.
- Portes A. 1998. "Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology". *Annu. Rev. Sociol.* 22: 1-24.
- Presser S, Stinson L. 1998. "Data Collection Mode and Social Desirability Bias in Selfreported Religious Attendance". *Am Sociol. Rev* 63: 137-145.
- Rochford EB. 1985. *Hare Krishna in America*. New Brunswick, NJ: Rutgers Univ. Press.
- Roof WC. 1989. "Multiple Religious Switching". *J. Sci. Stud. Relig.* 28: 530-35.
- Roozen DA, Hadaway CK. 1993. *Church and Denominational Growth*. Nashville: Abingdon.
- Rose SD. 1988. *Keeping Them out of the Hands of Satan: Evangelical Schooling in America*. New York: Routledge, Chapman, Hall.
- Sander W. 1993. "Catholicism and Marriage in The United States". *Demography* 30: 373-84.
- Sandomirsky S, Wilson J. 1990. "Processes of Disaffiliation: Religious Mobility among Men and Women". *Soc. Forc.* 68:4: 1211-29.
- Scanzoni J, Arnett, C. 1987. "Enlarging the Understanding of Marital Commitment Via Religious Devoutness, Gender Role Preferences, and Locus of Marital Control". *J. Fam. Issues* 8: 136-56.
- Sen A. 1993. "Internal Consistency of Choice". *Econometrica* 61: 495-521.
- Sewell WH. 1992. "A Theory of Structure: Duality, Agency, and Transformation". *Am. J. Sociol.* 98: 1-29.
- Sherkat DE. 1991. "Leaving the Faith: Testing Theories of Religious Switching Using Survival Models". *Soc. Science Res.* 20: 171-87.
- Sherkat DE. 1997. "Embedding Religious Choices: Integrating Preferences and Social Constraints into Rational Choice Theories of Religious Behavior". In *Rational Choice Theory and Religion: Summary and Assessment*. Ed. LA Young, pp. 65-86. New York: Routledge.
- Sherkat DE. 1998. "Counterculture or Continuity? Competing Influences on Baby Boomers: Religious Orientations and Participation". *Soc. Forc.* 76: 1087-1115.
- Sherkat DE. 1999. "That They Be Keepers of the Home: The Effect of Conservative Religion on Early and Late Transitions into Housewifery". *Rev. Relig. Res.* In Press.
- Sherkat DE, Cunningham SA. 1998. "Extending the Semi-Involuntary Institution Regional Differences and Social Constraints on Private Religious Consumption among African Americans". *J. Sci. Stud. Relig.*: 383-96.
- Sherkat DE, Darnell A. 1999. "The Effect of Parents' Fundamentalism on Children's Educational Attainment: Mining Differences by Gender and Children's Fundamentalism". *Sci. Stud. Relig.* 38: 23-35.
- Sherkat DE, Ellison CG. 1997. "The Cognitive Structure of a Moral Crusade: Conservative Protestantism and Position of Pornography". *Soc. Forc.* 75: 957-80.
- Sherkat DE, Ellison CG. 1991. "The Politics of Black Religious Change: Disaffiliation from Black Mainline Denominations". *Soc. Forc.* 70: 431-54.
- Sherkat DE, Wilson J. 1995. "Preferences, Constraints, and Choices in Religious Markets: An Examination of Religious Switching and Apostasy". *Soc. Forc.* 73: 993-1026.
- Shibley M. 1996. *Resurgent Evangelicalism in The US*. Columbia: Univ. South Carolina Press.
- Sikkink D. 1999. "The Social Sources of Alienation from Public Schools". *Soc. Forc.* Forthcoming.

- Smith C. 1996a. *Disruptive Religion: The Force of Faith in Social Movement Activism*. New York: Routledge.
- Smith C. 1996b. *Resisting Reagan*. Chicago: Univ. Chicago Press.
- Smith C, Sikkink D, Bailey J. 1998. "Devotion in Dixie and Beyond". *J. Sci. Stud. Relig* 37: 494-506.
- Smith TW. 1992. "Are Conservative Churches Growing?". *Rev. Relig. Res.* 33: 305-29.
- Snow DA. 1993. *Shakabuku: A Study of the Nichiren Shoshu Buddhist Movement in America*. New York: Garland.
- Spickard JV. 1998. "Rethinking Religious Social Action: What is Rational about Rational Choice Theory?". *Sociol. Relig.* 59: 99-115.
- Stacey J, Gerard SE. 1990. "We are not Doormats: The Influence of Feminism on Contemporary Evangelicals in The United States". In *Uncertain Terms: Negotiating Gender in American Culture*. Ed. F Ginsberg, AL Tsing, pp. 98-117. Boston: Beacon.
- Staggenborg S. 1991. *The Pro-Choice Movement*. Oxford, UK: Oxford Univ. Press.
- Stark R. 1993. "Europe's Receptivity to New Religious Movements: Round Two". *J. Sci. Stud. Relig.* 32: 389-97.
- Stark R. 1996a. "Religion as Context: Hellfire and Delinquency, One More Time". *Sociol. Relig.* 57: 163-73.
- Stark R. 1996b. *The Rise of Christianity*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.
- Stark R. 1997. "German and German American Religiousness: Approximating a Crucial Experiment". *J. Sci. Stud. Relig.* 36: 182-93.
- Stark R. 1998. "Catholic Contexts: Competition, Commitment, and Innovation". *Rev. Relig. Res.* 39: 197-208.
- Stark R, Bainbridge WS. 1985. *The Future of Religion: Secularization, Revival, and Cult Formation*. Berkeley: Univ. Calif. Press.
- Stark R, Bainbridge WS. 1987. *A Theory of Religion*. Toronto: Lang.
- Stark R, Bainbridge WE. 1997. *Religion, Deviance, and Social Control*. New York: Routledge.
- Stark R, Iannaccone LR. 1994. "A Supply-Side Reinterpretation of the Secularization of Europe". *J. Sci. Stud. Relig.* 33: 230-52.
- Stark R, McCann JC. 1993. "Market Forces and Catholic Commitment: Exploring the New Paradigm". *J. Sci. Stud. Relig.* 32: 111-24.
- Strawbridge WJ, Cohen RD, Shema SJ, Kaplan GA. 1997. "Frequent Attendance at Religious Services and Mortality over 28 Years". *Am. J. Pub. Health* 87: 957-61.
- Stolzenberg RM, Blair-Loy M, Waite LJ. 1995. "Religious Participation in Early Adulthood: Age and Family Life Cycle Effects on Church Membership". *Am. Sociol. Rev.* 60: 84-103.
- Sullins DP. 1993. "Switching Close to Home: Volatility or Coherence in Protestant Affiliation Patterns?". *Soc. Forc.* 72: 399-419.
- Taylor RJ, Chatters LM. 1988. "Church Members as a Source of Informal Social Support". *Rev. Relig. Res.* 30: 193-202.
- Thornton A, Axinn WG, Hill DH. 1992. "Reciprocal Effects of Religiosity, Cohabitation, and Marriage". *Am. J. Sociol.* 98: 628-51.
- Thornton A, Camburn D. 1989. "Religious Participation and Adolescent Sexual Behavior and Attitudes". *J. Marriage Fam.* 51: 641-53.
- Tiryakian EA. 1993. "American Religious Exceptionalism: A Reconsideration". *Am. Am. Acad. Polit. Soc. Sci.* 527: 40-54.
- Tiryakian EA. 1992. "Dialectics of Modernity: Reenchantment and Dedifferentiation as Counterprocesses". In *Social Change and Modernity*. Ed. H. Haferkamp, N. Smelser, pp. 78-96. Berkeley: Univ. Calif. Press.

- Tittle CR, Welch MR. 1983. "Religiosity and Deviance: Toward a Contingency Theory of Constraining Effects". *Soc Forc* 61: 653-82.
- Troyer H. 1988. "Review of Cancer among Four Religious Sects: Evidence That Lifestyles are Distinctive Sets of Risk Factors". *Soc Sci Med* 26: 1007-17.
- Tshannen O. 1991. "The Secularization Paradigm: A Systematization". *J. Sci. Stud. Relig* 30: 395-415.
- Tullock G. 1996. "On Group Size and the Freerider Hypothesis: Another Hypothesis". *Pub. Choice* 87: 185.
- Verweij J, Ester P, Nauta R. 1997. "Secularization as an Economic and Cultural Phenomenon: A Cross-National Analysis". *J. Sci. Stud. Relig* 36: 309-24.
- Von Weizsacker CC. 1971. "Notes on Endogenous Change of Tastes". *J. Econ. Theory* 3: 345-72.
- Wagner MB. 1990. *God's Schools: Choice and Compromise in American Society*. New Brunswick, NJ: Rutgers Univ. Press.
- Wallis JL. 1991. "Church Ministry and the Free Rider Problem: Religious Liberty and Disestablishment". *Am J. Econ. Sociol.* 50: 183-96.
- Warner RS. 1993. "Work in Progress toward a New Paradigm for the Sociological Study of Religion in The United States". *Am J. Sociol.* 98: 1044-93.
- Warner RS. 1995. "The Metropolitan Community Churches and the Gay Agenda: The Power of Pentecostalism and Essentialism". *Relig Soc. Order.* 5: 67-94.
- Warner RS. 1997. "Religion, Boundaries, and Bridges". *Sociol. Relig* 58: 217-38.
- Warner RS, Wittner JG. 1998. *Gatherings in Diaspora: Religious Communities and the New Immigration*. Philadelphia, PA: Temple Univ. Press.
- Welch MR, Tittle CR, Petee T. 1991. "Religion and Deviance among Adult Catholics: A Test of the Imoral Communities Hypothesis". *J. Sci. Stud. Relig* 30: 159-72.
- Westoff CF, Jones, EF. 1979. "The End of Catholic Fertility". *Demography* 16: 209-17.
- Wilcox WB. 1998. "Conservative Protestant Childrearing: Authoritarian or Authoritative?". *Am Sociol. Rev* 63: 796-809.
- Wilcox WB. 1999. "Religion and Paternal Involvement: Product of Religious Commitment or American Convention?". Pap. Presented at Ann. Meet. Am. Sociol. Assoc., Chicago.
- Williams DR, Larson DB, Buckler RE, Heckmann RC, Pyle CM. 1991. "Religion and Psychological Distress in a Community Sample". *Soc Sci Med* 32: 1257-62.
- Williams RH. 1997. *Culture Wars in American Politics*. New York: Aldine De Gruyter.
- Williams RH, Blackburn J. 1996. "Many are called but Few Obey: Ideological Commitment and Activism in Operation Rescue". In *Disruptive Religion: The Force of Faith in Social Movement Activism* Ed. C Smith, pp. 167-88. New York: Routledge.
- Wilson J, Janoski T. 1995. "The Contribution of Religion to Volunteer Work". *Sociol. Relig* 56: 137-52.
- Wilson J, Sherkat DE. 1994. "Returning to The Fold". *J. Sci. Stud. Relig* 33: 148-61.
- Woodberry RD. 1998. "When Surveys Lie and People Tell the Truth: How Surveys Oversample Church Attenders". *Am Sociol. Rev* 63: 119-22.
- Woodberry RD, Smith C. 1998. "Fundamentalism et al". *Annu. Rev Sociol.* 24: 25-56.
- Wuthnow R. 1988. "Sociology of Religion". In *Handbook of Sociology*. Ed. NJ Smelser, RS Burt, pp. 473-509.
- Wuthnow R. 1991a. *Acts of Compassion*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.
- Wuthnow R. 1991b. *Between States and Markets*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.
- Wuthnow R. 1994. *Sharing the Journey: Support Groups and America's New Quest for Community*. New York: Free Press.

- Wuthnow R. 1995. *Learning to Care: Elementary Kindness in an Age of Indifference*. New York: Oxford Univ. Press.
- Yang F. 1998. "Chinese Conversion to Evangelical Christianity: The Importance of Social and Cultural Contexts". *Social. Relig.* 59: 237-59.
- Young LA. 1997. *Rational Choice Theory and Religion: Summary and Assessment*. New York: Routledge.
- Zald MN. 1982. "Theological Crucibles: Social Movements in and of Religion". *Rev. Relig. Res.* 23: 317-36.